

Papa Franjo i kultura susreta

Paponja, Jure

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:501470>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
INTEGRIRANI FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

JURE PAPONJA

PAPA FRANJO I *KULTURA SUSRETA*

Diplomski rad

Split, 2021.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
INTEGRIRANI FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

JURE PAPONJA

PAPA FRANJO I *KULTURA SUSRETA*

DIPLOMSKI RAD
iz moralne teologije
kod mr. sc. Šimuna Markulina

Split, 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
UVOD	4
1. ČOVJEČANSTVO U <i>KULTURI SUSRETA</i>	6
1. 1. <i>Kultura susreta</i> među narodima	7
1. 2. <i>Kultura susreta</i> među religijama	12
1. 3. Ljudska osoba, globalna ekonomija i <i>kultura susreta</i>	15
2. <i>KULTURA SUSRETA</i> KOD PAPE FRANJE	20
2. 1. Crkva – mjesto susreta s Bogom i ljudima	20
2. 2. Medijska specifičnost pape Franje	24
2. 3. Papa Franjo i izgradnja <i>kulture susreta</i> u medijima	27
3. VRHOVNI SVEĆENIK I IZAZOVI <i>KULTURE SUSRETA</i>	35
3. 1. Poteškoće komunikacije pape Franje	35
3. 2. Kulturalna kolonizacija	39
3. 3. Kultura odbacivanja	41
ZAKLJUČAK	44
BIBLIOGRAFIJA	47
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI RADA	53
SUMMARY	54

SAŽETAK

Na iznenađenje mnogih 13. ožujka 2013. godine kardinal Jorge Mario Bergoglio izborom kardinalskog kolegija postao je 266. nasljednikom sv. Petra. Time je postao prvi papa iz Latinske Amerike. Njegovo podrijetlo je multikulturalno društvo Argentine, koje je obilježeno radikalnom ekonomskom nejednakošću i isključivanjem siromašnih iz društvenog utjecaja. Papa je i unutar Crkve iskustio udaljavanje njezinoga vodstva od onih koji se nalaze na marginama društva. To iskustvo je obilježilo njegov pastoralni rad i oblikovalo njegovo razmišljanje o društvu i Crkvi. Pojave korupcije, nejednakosti, konzumerizma, isključivanja siromašnih i bespomoćnih, odbacivanje i iskorištavanje bližnjega, uništavanje okoliša i vjersko nasilje, on promatra kao znakove vremena. Time se očituje njegova proročka služba. Ne ustručava se prokazati te pojave i u samoj Crkvi.

Prevladavanje tih poteškoća Papa vidi u činjenici da su sve osobe braća i sestre, jer im je Bog Otac. Iz te činjenice proizlazi nepovredivo dostojanstvo svake ljudske osobe. Bog je i stvoritelj cjelokupne stvarnosti koju je obnovio u Isusu Kristu. Prema tomu, Franjo promatra čovječanstvo kao jedinstvenu cjelinu sa svojim kulturalnim različitostima, koje za njega nisu prepreka u ujedinjenju čovječanstva, nego pravo bogatstvo. U ovome radu se na temelju dosadašnjeg Papina djelovanja predstavlja njegova *kultura susreta* koju on nudi kao rješenje prethodno navedenim poteškoćama, kao i izazovi te iste kulture odnosno način kako je implementirati u crkvenu zajednicu i u najvažnije dimenzije cjelokupnog čovječanstva.

Sveti Otac u svom implementiranju *kulture susreta* polazi od pretpostavke da je crkvenu zajednicu kao i međunarodne institucije potrebno reformirati. Ta reformacija bi trebala omogućiti da te institucije prvenstveno oblikuje mentalitet služenja, a ne mentalitet vladanja, da umjesto centara moći i povlaštenog mjesta političkih i vjerskih elita postanu centrima pomoći i susreta cjelokupnog čovječanstva. Pri tome papa Franjo ne želi inzistirati na brzim i vidljivim rezultatima, koji bi bili plod brzih i autoritativnih odluka, koje bi dugoročno postale uzrokom netrpeljivosti i sukoba. Papi je umjesto toga važnije samo pokretanje procesa reforme, koji bi dugoročno i kod sljedećih generacija ostvario mentalitet univerzalnog bratstva.

Ključne riječi: papa Franjo, *kultura susreta*, kultura odbacivanja, kultura isključivanja, kulturna kolonizacija, ljudska osoba, kapitalizam, socijalni nauk Crkve, Božji narod, pluralizam religija, ideologija, konzumerizam, mediji, otvorena Crkva.

UVOD

Suvremeni svijet je procesom globalizacije postigao do sada neviđenu povezanost čovječanstva i mogućnost komunikacije. Komuniciranje više nije ograničeno prostorno ni vremenski kao u prošlosti. Taj napredak se dogodio zahvaljujući izumu sredstava masovnog komuniciranja. Njihovim stvaranjem i razvijanjem kroz posljednja dva stoljeća ljudska civilizacija je osjetila blagodat povezanosti. Različiti narodi i različite kulture su ostvarile međusobni susret na svim razinama. Po prvi put u povijesti to se događa na svjetskoj razini i neviđenom brzinom. Plodovi te razmjene su različite svjetske međunarodne organizacije, koje su stvorene s ciljem što plodnije suradnje među narodima. Jedan od najvažnijih primjera je institucija Ujedinjenih Naroda. Također, još jedan plod te razmjene je *Opća deklaracija o ljudskim pravima*. Streloviti razvoj tehnologije na području gospodarstva danas omogućava globalnu ekonomiju. Istovremeno sve veći broj ljudi putuje u sve više država i područja svijeta koja su prije iz raznoraznih razloga bila nedostupna.

No paralelno s opisanim globalnim napretkom događa se paradoks: povećava se broj ratnih sukoba i proizvodnje oružja, siromaštvo i ekonomska nejednakost se neprestano povećavaju, nasuprot blagostanja nekolicine najrazvijenijih milijuni gladuju, ekonomski razvijeniji narodi iskorištavaju siromašnije narode i uništavaju njihove kulture, dostojanstvo i prava čovjeka se ne poštuju radi raznoraznih interesa. Kako među narodima tako i među pojedincima nestaje solidarnost i prihvaćanje a povećava se izolacija, podjela, sebičnost i odbacivanje. Cijeli planet je zbog čovjekovog nemarnog upravljanja doveden na rub opstanka, a samim time i on sam. Sav napredak koji je trebao donijeti poboljšanje i procvat čovječanstva sada se pokazuje neučinkovitim.

Iz toga nam se javlja pitanje: zašto čovjek, unatoč tehnološkom razvoju, ne uspijeva ostvariti istinski susret i komunikaciju?. Promišljajući o tom pitanju dublje shvaćamo višeznačnost i problematiku susreta i komunikacije. Susret i komunikacija su bitno teološki pojmovi. Taj teološki aspekt pronalazimo u nauku Katoličke crkve. U tom nauku ona sebe predstavlja kao sveopći sakrament spasenja kroz kojeg Bog – savršeni Komunikator, komunicira svoju Riječ čovjeku i kroz nju ostvaruje istinski susret. Nas zanima stav i odgovor Crkve o susretu i komunikaciji s obzirom na sadašnje stanje u kojem prevladavaju mnogobrojne podjele, sukobi, izolacije, odbacivanja i neprihvatanja među ljudima. Na to pitanje odgovaraju dokumenti Crkve, prvenstveno Drugog vatikanskog sabora.

Pažnju posebno privlači aktualni poglavar Katoličke crkve papa Franjo. On u svojim dokumentima, nastupima i porukama kroz suvremene medije promovira *kulturu susreta* kao

odgovor i rješenje problema s kojima se susreće čovječanstvo u 21. stoljeću. Zato u ovom diplomskom radu prikazujemo *kulturu susreta* koju promiče papa Franjo. Rad se sastoji od tri poglavlja i zaključka. U prvom poglavlju pojašnjava se Papin koncept različitih naroda, kultura i religija, kroz prizmu jednog Božjeg naroda kao ujedinjavajućeg elementa cijelog čovječanstva. Zatim se donose Papina četiri opća načela i konkretni prijedlozi za ostvarenje jedinstva svih naroda i kultura u različitosti. Na kraju prvog poglavlja potvrđuje se ukorijenjenost nauka Svetog Oca u tradiciji Crkve i crkvenog učiteljstva u pitanjima ljudske osobe i globalne ekonomije. Sažima se Papina negativna analiza sadašnjeg ekonomskog stanja, njegova opredijeljenost za siromašne i donose njegovi prijedlozi za poboljšanje. U drugom poglavlju prikazujemo Crkvu onako kako je razumijeva Rimski biskup te opisujemo njegovo pastoralno iskustvo koje je utjecalo na to razumijevanje. Posebno se iznosi Papina želja za otvorenom i misijskom Crkvom, željno susreta te napore Svetog Oca da to i postigne. Uz to, analizira se i njegov osobni medijski nastup, te se pojašnjava *kultura susreta* u medijima kroz njezina tri konstituirajuća elementa: slušanje, širenje istine – odbacivanje laži i navještaj mira. U trećem poglavlju osvjetljaju se izazovi koji se pojavljuju naspram *kulture susreta* pape Franje. Prvo se obrađuju poteškoće u njegovoj komunikaciji, zatim kulturalna kolonizacija i kultura odbacivanja, kao globalni fenomeni sa svojim negativnim posljedicama po ekonomski nerazvijenije kulture, dostojanstvo ljudske osobe i ekologiju. Konačno u zaključku se sažimaju, analiziraju i sumiraju svi podaci koji su prikupljeni i obrađeni u cjelokupnom diplomskom radu.

1. ČOVJEČANSTVO U *KULTURI SUSRETA*

Papa Franjo promatra čovječanstvo prvenstveno kao Božje djelo stvaranja iz ljubavi. To je nit vodilja u njegovom pontifikatu, o čemu i sam piše: „Meni je zadivljujuća činjenica da je naše dostojanstvo upravo u tome da smo djeca Božja. Načinio nas je kao svoja stvorenja i kroz cijelo Pismo On se očituje u tome da nas vodi, kao što otac vodi dijete“.¹ Tim stvaranjem započinje povijest spasenja, u kojoj Stvoritelj izlazi ususret palom i razdijeljenom čovječanstvu, da bi ga uzdigao u svoje zajedništvo. To zajedništvo je sredstvo i cilj u kojem se od čovjeka očekuje da i sa stvorenim svijetom, koji mu je dan na upravljanje, egzistira poštujući njegovu ograničenost i krhkost. Sveto pismo od početka naučava „da je čovjek stvoren ‘na sliku Božju’, da je sposoban spoznati i ljubiti svojega Stvoritelja te da ga je on postavio kao gospodara nad svim zemaljskim stvorovima, da slaveći Boga njima upravlja i njima služi“.²

Pojam čovječanstvo nije apstraktan pojam, on opisuje konkretnu stvarnost koja ima svoju hijerarhiju vrijednosti. Prva i najveća vrijednost je ljudska osoba. Iz sjedinjenja muške i ženske osobe proizlazi obitelj, koja se počinje formirati sklapanjem bračnog saveza: „Intimna zajednica bračnog života i bračne ljubavi, koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima, uspostavlja se ženidbenim savezom, odnosno privolom“.³ Narod je posljednja u nizu tih vrijednosti. Zbog međusobne različitosti navedenih vrijednosti, čovječanstvo je komplicirana stvarnost.

Ta različitost se nabolje očituje u kulturi, a „riječ *kultura* u općenitom smislu označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija svoje mnogostruke duševne i tjelesne darove te se trudi da spoznajom i radom ovlada samim svijetom. Napretkom ćudoređa i ustanova on društveni život čini čovječnijim i u obitelji i u cijelome građanskome društvu“.⁴ Kroz tisućljetnu povijest čovjek se različito razvijao, što je dovelo do toga da se kulturom ne podrazumijeva samo jedan način ostvarivanja čovjeka, već „ljudska *kultura* nužno sadržava povijesno i etnološko značenje. U tom se smislu govori o pluralnosti kultura. Naime, iz različitog načina kako se služi stvarima, radi i kako se izražava, kako prakticira religije i kako oblikuje ćudoređe, kako donosi zakone i pravne ustanove, te kako unaprjeđuje znanost i

¹ Jorge Mario Bergolio – Abraham Skorka – Marcelo Figueroa, *Razum i vjera, dostojanstvo, molitva, solidarnost*, Verbum, Split, 2014., 35.

² Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. prosinca 1965.), br. 12, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

³ GS 48.

⁴ GS 53.

umjetnost te njeguje ono što je lijepo, nastaju različiti oblici povezivanja životnih dobara“.⁵ Ova pluralnost kultura za papu Franju nije znak slabosti i nejedinstva čovječanstva, koju treba ukloniti. Ne, baš suprotno, za njega su različite kulture znak neizmjernog bogatstva, kako i piše u knjizi *Odvažimo se sanjati*: „Zato kršćanstvo nikad nije bilo ograničeno na neku određenu kulturu već je obogaćeno kulturama onih naroda u kojima se ukorijenilo. Svi ti narodi doživljavaju dar Božji sukladno svojoj kulturi i u svakome od njih Crkva izražava svoju izvornu sveobuhvatnost, ljepotu svojih mnogobrojnih različitih lica“.⁶ U tim različitostima Papa vidi djelo Duha Svetoga. Sveti Otac tumačeći znakove vremena upozorava na opasnost uništenja toga djela. A kao glavno izbjegavanje te opasnosti on vidi u susretu među tim kulturama. Zato daje svoje razumijevanje toga pojma: „Riječ kultura označuje nešto što je prodrlo u narod, njihova najdublja uvjerenja i u njihov način života. Kad govorimo o kulturi u narodu, to je više od ideje ili apstrakcije. To uključuje želje, zanos i u konačnici način života koje karakteriziraju pojedinu grupu ljudi“.⁷ Zatim on prikazuje svoje razumijevanje pojma „susret“ koji je inkorporiran u takvu vrstu kulture: „Dakle govoriti o ‘kulturi susreta’ znači da smo kao narod oduševljeni idejom okupljanja, traženja dodirnih točaka, podizanja mostova, planiranja nečega što uključuje sve. To je postalo težnja i način života. Predmet te kulture je narod a ne samo dio društva koji ostatak želi ‘ukrotiti’ profesionalnim medijskim sredstvima“.⁸ Ovdje se takva kultura prikazuje kao konkretna i životvorna koja treba postati mentalitet svakoga pojedinca, bez pritiska manjine preko medija, jer taj pritisak je svojstven ideologijama.

1. 1. *Kultura susreta* među narodima

Kada govori o *kulturi susreta* među narodima, Papa svoje razmišljanje temelji na mitskom konceptu naroda: „Što to znači, biti ‘narod’? To je misaona kategorija, mitski koncept, ne u smislu fantazije ili bajke već kao praktična priča koja univerzalnu istinu čini opipljivom i vidljivom. Mitska kategorija ‘naroda’ crpi iz mnogo izvora: povijesnog, jezičnog, kulturnog (osobito u glazbi i plesu), ali ponad svega iz kolektivne mudrosti i sjećanja“.⁹ Nasuprot različitim tumačenjima pojma „narod“, koji ga pokušavaju suziti i poistovjetiti ga s različitim stvarnostima kojima mu se oduzima njegova širina, Sveti Otac je

⁵ GS 53.

⁶ Papa Franjo, *Odvažimo se sanjati*, Vbz, Zagreb, 2020., 84.

⁷ Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu* (3. listopada 2020.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021, br. 216.

⁸ Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća*, br. 216.

⁹ Papa Franjo, *Odvažimo se sanjati*, 99.

ponukan zaštititi ga od jednostranog tumačenja: „Stoga nije naodmet objasniti što *ja* mislim pod pojmom ‘narod’. Narod nije isto što i zemlja, nacija, država, koliko god ti entiteti bili važni. Zemlja je zemljopisni entitet; nacionalnu državu čine pravne i ustavne skele koje joj daju snagu“.¹⁰ Za papu Franju zemlja i nacija su stvarnosti koje su podređene narodu. One su manje od njega, i one mu služe, a ne on njima, jer za njega je narod živuća stvarnost: „Narod stoga nije samo zbir pojedinaca. On nije ni logična ni pravna kategorija već živuća stvarnost koja je plod zajedničkog objedinjavajućeg principa“.¹¹ Papa ovdje pristupa pojmu naroda s teološke i duhovne strane. On ne posjeduje samo teorijsku ili empirijsku spoznaju o narodu, nego puno više od toga, on ima uvid u samu bit te stvarnosti.

Zato za njega gubitak zemlje i institucija koji proizlaze iz nacije nije nešto što može uništiti narod. Ono što ga može uništiti jest gubljenje osjećaja da smo dio naroda: „To je gubitak koji se odvija desetljećima, nagrizajući našu sposobnost za borbu. Kako referentne točke koje smo naslijedili od svojih predaka blijede, tako gubimo sposobnost okupiti se kao narod u stvaranju bolje budućnosti“.¹² Za Rimskog biskupa taj gubitak pripadnosti narodu odnosi se na cijelo čovječanstvo, koje je za njega jedan narod u narodima u kojemu su svi braća i sestre. Papa u svome razmišljanju i djelovanju uvijek ima cijelo čovječanstvo, ali uvijek čuvajući i integrirajući posebnost svakoga naroda u toj cjelini. On želi osvijestiti svakog pojedinca da je dio jedne veće cjeline u kojoj je različitost nešto pozitivno i poželjno te dodaje: „Ali postati *narod* nešto je više, to je stalni proces u koji je svaki naraštaj uključen. To je spor i mukotrpan rad koji iziskuje želju za uključivanjem i učenjem sve dok se ne stvori *kultura susreta* koja će odasati mnogim skladom“.¹³ Upravo ovo odisanje mnogim skladom je ključno da bi se ostvarilo jedinstvo, a da bi različiti narodi sačuvali svoje posebnosti. Papa ne želi jednoulje niti želi relativizam, nego jedinstvo u različitosti. Jednoulje i relativizam su dvije krajnosti koje imaju isti uzrok, a to je nemogućnost iskrenog dijaloga zbog nedostatka susreta.

Da bi se ostvarilo istinsko zajedništvo i napredak ljudske zajednice papa Franjo nudi četiri načela, o kojima govori u apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*. „Izgradnja naroda u miru, pravednosti i bratstvu ovisi o četiri načela koja su vezana uz stalne napetosti prisutne u svakoj društvenoj stvarnosti. Proizlaze iz glavnih postulata socijalnog nauka Crkve koji predstavljaju ‘prvi i temeljni uporišni parametar za tumačenje i prosuđivanje društvenih

¹⁰ *Isto*, 101–102.

¹¹ *Isto*, 103.

¹² *Isto*, 103.

¹³ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. studenog 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015., br. 220.

pojava'. Na temelju tih postulata želim sada predložiti ta specifična četiri načela koja mogu usmjeravati razvoj društvenog suživota i izgrađivanje naroda u kojem su razlike usklađene unutar nekoga zajedničkog projekta¹⁴. Ta četiri načela su: vrijeme je važnije od prostora, jedinstvo prevladava nad konfliktom, stvarnost je važnija od ideje i cjelina nadilazi dio.

Za Papu prvo načelo je ono u kojem je vrijeme važnije od prostora, koje „omogućuje da radimo polako i na ‘duge staze’ i da pritom ne budemo jako zaokupljeni izravnim rezultatima. To nam pomaže strpljivo podnositi teške situacije i protivštine ili promjene planova koje nalaže dinamična stvarnost“¹⁵. Za Svetog Oca želja za potpunim gospodarenjem prostorom u sadašnjem trenutku je narcisoidnost koju on uspoređuje s grijehom. Ta želja za kontrolom ne dopušta nikakav napredak, jer želi sve sada i odmah. „Jedan od grijeha koji povremeno uočavamo u društveno-političkom djelovanju jest da se prostoru moći daje prednost pred vremenom i procesima. Davanje prvenstvene važnosti prostoru dovodi do toga da manično pokušavamo sve riješiti u sadašnjem trenutku, pokušavajući posjedovati sve prostore moći i samopotvrđivanja. To znači kristalizirati procese i pokušati ih zaustaviti“¹⁶. Nasuprot zaustavljanju procesa Papa poziva na započinjanje procesa dok ne donesu svoje plodove, što znači da to može potrajati duže vrijeme tj. više naraštaja: „Dati prednost vremenu pak znači biti više zaokupljen *započinjanjem procesa no posjedovanjem prostora*. Vrijeme uređuje prostore, prosvjetljuje ih i preobražava u karike nekoga lanca koji se neprestano povećava, bez mogućnosti povratka. Potrebno je dati prednost djelovanjima koja uzrokuju nove procese u društvu sve dok ne donesu svoje plodove u važnim povijesnim događajima“¹⁷.

Sljedeće načelo koje predstavlja papa Franjo i po kojemu je on prepoznatljiv je da jedinstvo prevladava nad konfliktom. Konflikti su neizbježni, ali oni se mogu pretvoriti u prilike za još veći rast u iskrenom jedinstvu i miru. Konflikti ne moraju nužno voditi do ratova i dubokih podjela. Papa analizira dosadašnji uobičajeni pristup konfliktima i nudi treći put koji vodi njihovu rješavanju. „Kada dođe do konflikta, neki jednostavno gledaju i idu dalje kao da se ništa nije dogodilo, peru ruke da mogu nastaviti sa svojim životom. Drugi se upuštaju u konflikt na takav način da ostaju njegovi zatočnici, gube tlo pod nogama, projiciraju na institucije vlastita nesnalaženja i nezadovoljstva i tako jedinstvo postaje nemoguće. Postoji međutim, i treći najpravičniji način pristupa konfliktu. To je spremnost

¹⁴ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i dakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, br. 221.

¹⁵ *Isto*, br. 223.

¹⁶ *Isto*, br. 223.

¹⁷ *Isto*, br. 223.

suočiti se s konfliktom, riješiti ga i pretvoriti u kariku lanca novog procesa 'blago mirotvorcima' (Mt 5, 9)".¹⁸ Rješenje konflikta ne znači da se događa pobjeda jedne strane nad drugom. To onda nije rješavanje konflikta nego izvor za mnoge druge sukobe. Papa Franjo također upozorava i na sinkretizam, kao lažno rješenje koje samo prikriva konflikt. Za njega su različitosti nužne, a jedini koji može dati jedinstvo je Duh Sveti, o čemu izlaže u spomenutoj apostolskoj pobudnici: „Navještaj mira nije navještaj mira postignut pregovorima, već uvjerenje da jedinstvo koje donosi Duh može dovesti u sklad sve različitosti. To nadilazi svaki sukob stvaranjem nove, obećavajuće sinteze. Različitost je lijepa kada prihvaća neprestano ulaziti u proces pomirenja, sve dok se ne zapečati neka vrsta kulturnog saveza koja ima za posljedicu 'pomirenu različitost', kao što nas lijepo uče biskupi Konga: 'naša etnička različitost naše je bogatstvo'".¹⁹

Stvarnost je važnija od ideje, sljedeće je načelo koje predlaže papa Franjo. I ovdje je rješenje u dijalogu koji vodi ne do sinkretizma, nego do sinteze: „Postoji isto tako napetost između ideje i stvarnosti. Stvarnost jednostavno jest, dok se ideja razrađuje. Između njih dvije mora se uspostaviti stalni dijalog, izbjegavajući da ideja izgubi doticaj sa stvarnošću".²⁰ Papa Franjo nije ideolog koji promiče ideju o bratstvu i miru među svim ljudima. On je svjestan da je to mnogima samo ideologija koju oni smatraju neostvarivom. No Sveti Otac je upravo specifičan po tome što je konkretan i što je u dubokom doticaju sa stvarnošću, a ono što smatra opasnim i najvećim neprijateljem čovjekova zajedništva su upravo ideologije: „Po mojem mišljenju, ono što najviše uništava solidarnost, jest ono što negira puninu čovjekova bića, u tijelu, duši i duhu, a to je ideologija. Ideološke postavke uvijek razjedinjuju, one su razdjelnice u ljudskom ponašanju".²¹ Papino pastoralno djelovanje ne polazi od općih načela koje treba jednako primjenjivati u svakoj situaciji. On ta ista načela ne poništava, ali za njega prednost ima konkretni čovjek u pojedinoj situaciji, čovjek koji je od krvi i mesa: „Ali istina je od krvi i mesa, ne postoji apstraktna istina, nego od krvi i mesa. Istinu otkrivaš u čovjeku, koji je slika Božja, i odande dolaziš do istine. Ako to negiraš, ostaješ sam s idejama, dolaze ideologije koje nam se obijaju o glavu i uzrokuju katastrofe".²² Zatvaranje u vlastite ideje, bilo pojedinaca bilo skupina uzrokuje sukobe – ne oko istine, nego oko iluzija.

Posljednje načelo na koje potiče Sveti Otac je da cjelina nadilazi dio. Ovo načelo je danas jako aktualno, budući da smo svjedoci sve većoj globalizaciji čovječanstva, koja

¹⁸ *Isto*, br. 227.

¹⁹ *Isto*, br. 230.

²⁰ *Isto*, br. 231.

²¹ Jorge Mario Bergolio – Abraham Skorcka – Marcelo Figueroa, *Razum i vjera, dostojanstvo, molitva, solidarnost*, 85.

²² *Isto*, 86.

ugrožava pojedine narode i njihove kulture. Globalizacija prijeti iskorjenjivanjem pojedinih kultura, a u tom procesu očita je „prirodna napetost između globalizacije i lokalizacije. Potrebno je posvetiti pozornost globalnoj dimenziji kako bismo izbjegli svakodnevnu uskogrudnost. Istodobno, ne smijemo gubiti iz vida ono što je lokalno, jer nam to pomaže stajati čvrsto na zemlji. To dvoje kada je povezano sprječava nas da upadnemo u jednu od dvije krajnosti“.²³ I ovdje Papa donosi sintezu dviju suprotstavljenih stvarnosti, u kojoj jedna ne poništava drugu, nego naprotiv – i jedna i druga zadržavaju svoje posebnosti ali na način da pomirene omogućavaju napredak među narodima.

Osim općih načela papa Franjo u enciklici *Fratelli tutti* donosi i konkretan prijedlog o uspostavljanju međunarodnog autoriteta: „Kada govorimo o mogućnosti nekoga pravno uređenog oblika svjetskog autoriteta, ne moramo nužno misliti na osobni autoritet. Ipak, takav bi autoritet u najmanju ruku trebao predvidjeti uspostavu učinkovitijih i autoritativnih svjetskih organizacija koje će osigurati opće dobro, iskorjenjivanje gladi i siromaštva i sigurnu obranu temeljnih ljudskih prava“.²⁴ Papa osim uspostavljanja novih organizacija upućuje i na potrebu reforme već postojećih međunarodnih institucija. One sve više podliježu opasnosti elitizma, tj. da manji broj bogatijih naroda nameće svoje odluke većem broju slabo razvijenijih naroda. Franjo u vezi s time podsjeća „da je prijeko potrebna reforma ‘organizacije Ujedinjenih naroda te međunarodnih gospodarskih i financijskih ustanova kako bi pojam obitelji naroda mogao poprimiti stvaran i konkretan oblik’. To nesumnjivo pretpostavlja jasna zakonska ograničenja kako bi se izbjeglo da sastav tog autoriteta određuje samo nekoliko zemalja bez postupka biranja te kako bi se spriječila kulturna nametanja ili ograničavanje temeljnih sloboda slabijih naroda zbog svjetonazorskih razlika“.²⁵ Uspostava novih međunarodnih institucija i reforma postojećih mora se temeljiti na pravednosti, čiji se pojam danas prvenstveno smatra kao pravo onoga koji ima moć. Papa Franjo se suprotstavlja takom iskrivljenom pojmu pravednosti, inzistirajući na činjenici da je ‘pravednost’ stalna i trajna volja dati svakome njegovo pravo, to znači da se nijedan pojedinac ili skupina ne mogu smatrati svemoćnima i ovlaštenima gaziti dostojanstvo i prava drugih osoba ili društvenih skupina. Učinkovita raspodjela moći – političke, gospodarske, obrambene i tehnološke – među više subjekata i stvaranje pravnog sustava za reguliranje zahtjeva i interesa jedni su od konkretnih načina ograničavanja moći“.²⁶ Kroz četiri načela i konkretne prijedloge oko

²³ Franjo, *Evangeli gaudium – Radost evanđelja*, br. 234.

²⁴ Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća*, br. 172.

²⁵ *Isto*, br. 173.

²⁶ *Isto*, br. 171.

formiranja međunarodnih institucija, Papa pokušava potaknuti na dugoročno stvaranje *kulture susreta* među narodima, u kojoj bi se sačuvala razlike ali ostvarilo jedinstvo.

1. 2. *Kultura susreta* među religijama

U odnosu prema različitim religijama papa Franjo također zauzima stav susreta. U tome djelovanju on nastavlja kontinuitet Crkve koji svoje utemeljenje ima u Drugom vatikanskom saboru. U svom odnosu prema svijetu Crkva je na Saboru promišljala i o odnosu prema drugim religijama te potvrdila da „Katolička crkva ne odbacuje ništa što u tim religijama ima istinita i sveta. S iskrenim poštovanjem promatra te načine djelovanja i življenja, zapovijedi i nauke koji, premda se umnogome razlikuju od onoga što ona sama drži i predlaže, ipak nerijetko odražavaju zraku one Istine koja prosvjetljuje sve ljude“.²⁷ Papa u različitim religijama vidi nezaobilazan element koji pridonosi ujedinjenju svih ljudi prema sveopćem bratstvu. Također ističe i njihov mogući doprinos u socijalnom radu za opće dobro čovjeka, koji je izraz vjere. Kardinal Kasper prepoznaje da Papa od početka pontifikata daje važan naglasak socijalnoj dimenziji religija, pri čemu je „međureligijskom i ekumenskom dijalogu utisnuo svoj osobni pečat. Nije mu važan samo dijalog o zajedničkim i različitim kulturalnim i religioznim tradicijama, nego i zajednički doprinos dobru siromaha, slabih, patnika, zajedničko služenje pravednosti, pomirenju i miru, da se ‘u svijetu održava životnom žed’ za apsolutnim“.²⁸ Osim pripadnika službenih religija, on u izgradnji svjetskog zajedništva poziva i one koji im ne pripadaju. I prema njima on izlazi u susret i potiče ih na dijalog. Ne isključuje nikoga tko je spreman razgovarati. Pritom „osjeća blizinu i prema onim ljudima koji, doduše, ne ispovijedaju nikakvu religioznu tradiciju, ali unatoč tomu tragaju za onim istinitim, dobrim i lijepim, koje je Bog, i koje smatra saveznicima u obrani ljudskog dostojanstva, u izgradnji miroljubivog zajedničkog života naroda i u brižljivom očuvanju stvorenja. U načelu, za nj je bratstvo temelj i put mira u svijetu“.²⁹

Za Svetog Oca jedino vjera može izgraditi istinsko zajedništvo, jer njezin izvor i krajnji cilj nije u ljudskom razumu niti u ovozemaljskoj stvarnosti. Ovdje se očituje Papino teološko shvaćanje jedinstva svijet ljudi. To nije jednostavno toleriranje drugoga, nego promatranje drugoga kao brata, kao sina istoga Oca: „Kao vjernici držimo da, bez otvorenosti Ocu svijet, ne mogu postojati čvrsti i postojani razlozi za pozivanje na bratstvo. Uvjereni smo

²⁷ Drugi vatikanski koncil, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (28. listopada 1965.), br. 2. u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

²⁸ Walter Kasper, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015., 96.

²⁹ Walter Kasper, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 96–97.

da ‘samo s tom sviješću da nismo siročad već djeca, možemo živjeti u miru jedni s drugima’. Razlog tomu treba tražiti u činjenici da ‘je razum, uzet za sebe, sposoban doći do jednakosti među ljudima i učvrstiti civilni suživot među njima, ali ne uspijeva uspostaviti bratstvo’³⁰. No kroz povijest se religije doživljavalo kao prepreke ujedinjenju, i kao glavni uzrok podjele, nasilja i progona. Pa i unutar samog kršćanstva došlo je do podjele i sukoba koji traju do danas. Sveti Otac je toga svjestan. Zato i pokušava pridonijeti da se kroz susrete i dijalog religije oslobode nasilja, fundamentalizma i prozelitizma.

Prvo on prikazuje pluralnost religija kao Božji dar. Govoreći o nekršćanima, ističe: „Nekršćani, po slobodnome Božjem zahvatu, kada se ravnaju prema svojoj savjesti, mogu živjeti ‘opravdani Božjom milošću’ i na taj način ‘biti pridruženi vazmenom otajstvu Isusa Krista’. Ali zbog sakramentalne dimenzije posvetne milosti, Bog svojim djelovanjem u njima teži proizvesti znakove i obrede, svete izraze, koji opet približavaju druge zajedničkom iskustvu hoda prema Bogu. Oni nemaju značenje i učinak sakramenata koje je ustanovio Krist, ali mogu biti kanali koje stvara sam Duh Sveti da oslobodi nekršćane od ateističkog imanentizma ili čisto individualnog vjerskog iskustva’³¹. Prikazivanjem svih religija kao djelovanje Duha Svetoga Papa želi izbjeći da se religije međusobno isključuju i da započnu dijalog. Ali ne bilo kakav dijalog, nego onaj koji proizlazi iz istinske želje za susretom. „Dijalog između sljedbenika različitih religija ne vodi se samo radi diplomacije, uljudnosti ili tolerancije. Kao što su učili indijski biskupi, ‘cilj dijaloga je uspostaviti prijateljstvo, mir i sklad te dijeliti duhovne i moralne vrijednosti i iskustva u duhu istine i ljubavi’³². Da bi ovaj iskreni dijalog bio plodan ne smije se zanemariti sloboda svakoga pojedinca da poslušan svojoj savjesti slobodno izabire i prakticira vjeru, za koju smatra da je njegov put do Boga. Ovo se posebno odnosi na područja u kojima je određena vjerska skupina manjina. „Postoji temeljno ljudsko pravo koje se ne smije zaboraviti na tom putu bratstva i mira: to je vjerska sloboda za vjernike svih religija. Ta sloboda zorno pokazuje da možemo ‘naći dobar sklad između kultura i religija i svjedoči o činjenici da postoji mnogo važnih stvari koje su nam zajedničke, i da je moguće pronaći put spokojnoga, uređenoga i mirnoga suživota, u duhu prihvaćanja različitosti i u radosti što smo braća jer smo djeca jednoga Boga’³³.

Konkretni čin *kulture susreta* prema sveopćem bratstvu dogodio se između pape Franje i velikog imama Al-Azhara Ahmada AL-Tayyiba. Oni su 4. veljače 2019. godine u Abu Dhabiju potpisali *Deklaraciju o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot*. U

³⁰ Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća*, br. 272.

³¹ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 254.

³² Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća*, br. 271.

³³ *Isto*, br. 275.

tekst same deklaracije obojica ističu: „Iz naših bratskih i otvorenih rasprava te iz susreta punog nade u svijetlu budućnost za sva ljudska bića rodila se ideja ovog ‘Dokumenta o ljudskom bratstvu’. To je iskreno i ozbiljno osmišljeni dokument pripremljen kao zajednička izjava dobrih i iskrenih težnji. Dokument poziva sve osobe koji u svojim srcima imaju vjeru u Boga i vjeru u ljudsko bratstvo da se ujedine i rade zajedno kako bi ovaj Dokument novim generacijama postao vodič prema kulturi uzajamnog poštovanja svjesnih velike božanske milosti koja sva ljudska bića čini braćom i sestrama“.³⁴

Osim društvenih, političkih i ekonomskih problema koji ugrožavaju ljudski život, dokument progovara i o nasilju koje proizlazi ne iz religije kao takve, već iz njezinoga krivog tumačenja. „Isto tako odlučno izjavljujemo da religije nikada ne smiju poticati rat, stavove mržnje, neprijateljstvo i ekstremizam, niti pozivati na nasilje ili krvoproliće. Ove tragične stvarnosti posljedica su odstupanja od religijskih učenja. One su rezultat političke manipulacije religijama i tumačenjâ religijskih skupina koje su tijekom povijesti zloupotrebljavali utjecaj vjerskih osjećaja u srcima ljudi kako bi ih naveli da učine nešto što nema nikakve veze s istinom o religiji, a sve kako bi postigli političke i ekonomski ovosvjetske i kratkovidne ciljeve“.³⁵ Za Papu je jako važno religije osloboditi od ovih deformacija tako da bi one uistinu mogle ostvariti dijalog, i pomoći u izgradnji zajedništva. U nastavku dokumenta donosi se zajednička izjava koja u potpunosti nijeće potrebu obrane Boga nasilnim putem: „Svemogući Bog zapravo nema potrebu da ga bilo tko brani i ne želi da se Njegovo ime koristi za teroriziranje ljudi“.³⁶ Papina želja je bila da se na jedan dan u godini na svjetskoj razini obilježava ljudsko bratstvo. Ta se želja Papi uskoro nakon potpisivanja dokumenta i ostvarila. Odabran je 4. veljače. Samo godinu dana nakon potpisivanja, Opća skupština Ujedinjenih naroda na zasjedanju od 21. prosinca 2020. ustanovila je Međunarodni dan ljudskog bratstva, a očito je da se UN u svojoj rezoluciji vodio *Dokumentom o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički život*, kojeg su potpisali papa Franjo i veliki imam Al-Azhara Ahmad Al-Tayyeb.³⁷ No deklaracija nije izazvala samo pozitivne nego i negativne kritike. Najviše iz crkvenih krugova, koji Papi zamjeraju njegovo viđenje religijskog pluralizma, na kojem se temelji njegovo razmišljanje o sveopćem bratstvu. „Papi Franji ponajviše se zamjera (iako ne samo to!) ‘heretička’ nepažnja kojoj je

³⁴ Papa Franjo – Al-Azhara Ahmad Al-Tayyeb, Deklaracija o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot (4. veljače 2019.), na: <https://ika.hkm.hr/dokumenti/deklaracija-o-ljudskom-bratstvu-za-svjetski-mir-i-zajednicki-suzivot/> (27. travnja 2021.).

³⁵ *Isto.*

³⁶ *Isto.*

³⁷ Usp. Nedjelja, Prvi međunarodni dan bratstva, na: <https://www.nedjelja.ba/hr/vijesti/svijet/prvi-medunarodni-dan-ljudskog-bratstva/19293> (28. travnja 2021.).

izmakla neprihvatljiva tvrdnja Deklaracije da je pluralizam religijske povijesti čovječanstva plod 'mudre Božje volje'. Suočen s tim i drugim prijekorima, papa Franjo se morao opravdavati od optužbe da je svojim potpisom upao u heretički relativizam, te je primjerice na jednoj od idućih audijencija pozivao u svoju obranu čak skolastičke teologe i njihovu voluntas permissiva Dei (audijencija 3. travnja 2019.)³⁸

Također on je i svjestan još jedne bolesti religije, a to je odnos prema nevjernicima. Zato želi dati i lijek tom mentalitetu isključivosti koji onemogućava susret i dijalog između pripadnika raznih religija i ateista: „Između religija moguće je naći put mira. Polazišna točka mora biti Božji pogled. Jer 'Bog ne gleda očima, Bog gleda srcem. I Bog sve ljubi jednako, bez obzira na njihovu vjeru. I ako je tko ateist, ljubi ga istom ljubavlju. Kada dođe Sudnji dan i na zemlji bude dovoljno svjetla da vidimo stvari kakve jesu, čekaju nas prilična iznenađenja'“³⁹ Jedino zdrave religije oslobođene fundamentalizma i nasilja mogu biti mjesto zajedništva ljudi s Bogom a time i ljudi međusobno. Religije koje ne zbližavaju ljude međusobno, ne mogu ni zbližavati ljude s Bogom.

1. 3. Ljudska osoba, globalna ekonomija i *kultura susreta*

Katolička crkva je na Drugom vatikanskom saboru potvrdila svoj dvotisućljetni nauk o čovjeku, i tako još jednom ukazala na njegovu središnju ulogu u svijetu. To se osobito ističe u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*: „Prema gotovo jednodušnom uvjerenju vjernika i nevjernika, sve na zemlji treba biti usmjereno prema čovjeku kao svojem središtu i vrhuncu“⁴⁰ Nažalost danas je ljudska osoba ugrožena na više načina. Izvor svih tih opasnosti za čovjeka proizlazi iz krive percepcije njegova dostojanstva i njegove uloge u svijetu. Iskrivljena slika o čovjeku i pogriješni odnosi prema njemu nisu nova pojava, oni čovječanstvo prate od prvoga grijeha, kada je čovjek poremetio svoj odnos sa Stvoriteljem. On je također narušio svoj odnos s bližnjim i s cijelim stvorenim svijetom. No Bog mu ipak vraća dostojanstvo koje je imao, oslobađa ga od grijeha i ozdravlja njegove odnose s bližnjim. *Katekizam Katoličke crkve* to lijepo izražava citirajući Poslanicu Kološanima: „Krist, objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi [...] potpuno otkriva čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva'. U Kristu 'slici Boga nevidljivoga' (Kol 1,15), čovjek je stvoren na Stvoriteljevu 'sliku i priliku'. U Kristu, Otkupitelju i Stvoritelju,

³⁸ Nikola Bižaca, Jedna nesumnjivo korisna utopija, u: *Crkva u svijetu*, 55 (2020.) 1, 3–8, ovdje 5–6.

³⁹ Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća*, br. 281.

⁴⁰ GS 12.

božanska slika, izobličena grijehom prvoga čovjeka, obnovljena je u izvornoj ljepoti i oplemenjena Božjom milošću“. ⁴¹ Čovjek kao slika Božja u svojoj naravi ima nešto bez čega se ne može ostvarivati u punini. A to nešto je poziv na zajedništvo: „Ljudskoj osobi potreban je društveni život. To nije čovjeku nešto pridodano, nego je zahtjev njegove naravi. Po odnosu s drugima, po uzajamnom služenju i dijalogu s braćom čovjek razvija vlastite mogućnosti i tako odgovara svome pozivu“. ⁴²

Na tragu ovoga nauka i papa Franjo progovara o ljudskoj osobi i društvenom životu u sadašnjosti. Još jednom se ističe teološko razlučivanje stvarnosti kod Svetog Oca u kojem on ističe prave uzroke današnje krize čovjeka: „Jedan od uzroka toga stanja krije se u našem odnosu prema novcu, jer mirno prihvaćamo da vlada nad nama i nad našim društvima. U financijskoj krizi kroz koju prolazimo zaboravljamo da se u njezinoj pozadini krije duboka antropološka kriza: nijekanje prvenstva ljudskog bića. Stvorili smo nove idole. Klanjanje drevnom zlatnom teletu (usp. Izl. 32, 1-35) našlo je novu i bešćutnu inačicu u klanjanju novcu i u diktaturi bezlične ekonomije lišene uistinu humanog cilja“. ⁴³ Papa bez imalo ustručavanja proziva današnju ekonomiju kao potpuni promašaj. Ona za njega nije više znanost nego pseudoznanost koja nema provjerenih i znanstvenih postignuća. Jedino utemeljenje je pohlepa. U tom kontekstu „neki još uvijek zastupaju teoriju ‘ekonomije kapanja’ (*trickle-down theory*), prema kojoj će ekonomski rast, potaknut slobodnim tržištem, neizbježno uspjeti stvoriti veću pravednost i socijalnu uključenost u svijetu. To mišljenje, koje nikada nije potvrđeno činjenicama, izražava grubo i naivno povjerenje u dobrotu onih koji drže u rukama ekonomsku vlast i u mehanizme prevladavajućega ekonomskog sustava koji se kuje u zvijezde“. ⁴⁴ Odnos prema ljudskoj osobi i ekonomiji je za Papu neodvojiv. Za njega ovakva ekonomija proizlazi iz krivog promatranja čovjeka. Danas se više nego ikada promiče osobna sloboda i osobna prava, ali krivo shvaćena kroz radikalni individualizam, „virus protiv kojega se najteže boriti. Podmukao je i varljiv. Tjera nas misliti kako se sve iscrpljuje kada dajemo slobodu vlastitim željama, kao da bismo gomilanjem individualnih ambicija i sigurnosti mogli izgraditi opće dobro“. ⁴⁵ Još se jednom pokazuje kako se kod radikalnog individualizma i kod „teorije ekonomije kapanja“ zapravo radi o ideologiji, a ne o znanstveno dokazanoj činjenici koja se potvrđuje u stvarnosti. Za papu Franju tu se zapravo radi o vlastitim narcisoidnim interesima koje se pokušava prikazati kao istinu za cijelo

⁴¹ Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke crkve proglašen vlašću Ivana Pavla II.* (11. listopada 1992.), Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 1701 (dalje: *KKC*).

⁴² *KKC*, br. 1879.

⁴³ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 55.

⁴⁴ *Isto*, br. 54.

⁴⁵ *Isto*, br. 105.

čovječanstvo: „Najlakše se uhvatiti neke ideje – u ovom slučaju, na primjer, osobne slobode – i pretvoriti je u ideologiju, stvarajući tako prizmu kroz koju se sve procjenjuje“.⁴⁶ Taj se radikalni individualizam kao ideja prenosi i na ekonomiju. I tu se sloboda pokušava prikazati kao jedino mjerilo koje treba prevladavati u gospodarskim odnosima. Naravno, Sveti Otac je toga svjestan, i zato prokazuje sav negativni učinak tog razarajućeg koncepta koji se uporno pokušava prikazati kao jedini ispravni: „Dok malobrojni sve više i više zarađuju, većini je sve dalje blagostanje koje uživa ta manjina koja je bila sretne ruke. Ta neravnoteža ima svoje ishodište u ideologijama koje brane apsolutnu autonomiju tržišta i financijskih spekulacija. Zato državi, koja ima zadatak budno paziti na opće dobro, odriču pravo nadzora. Uspostavlja se neka nova nevidljiva, katkad virtualna, strahovlada, koja jednostrano i nemilosrdno nameće svoje zakone i pravila“.⁴⁷ U velikoj financijskoj krizi iz 2008. upravo ti zagovaratelji nemiješanja države bili su prvi koji su tražili njezinu pomoć u spašavanju od bankrota. Država im je pomogla novcem poreznih obveznika. Njima je pri tome počinjena velika nepravda, jer su zbog financijske špekulacije svjetske elite ostali bez posla i svoga dostojanstva.

Rimski biskup kao obnovu i izlazak iz ove krize vidi u istinskom vrednovanju čovjeka i njegova dostojanstva: „Naša je zadaća [...] da u sadašnjemu međunarodnome kontekstu ponovno predložimo osobu i ljudsko dostojanstvo, ne kao običan naputak, nego kao stupove na kojima treba izgraditi zajednička pravila i strukture koje će, nadilazeći pragmatičnost ili samo tehničke činjenice, biti u stanju ukloniti podjele i premostiti postojeće razlike“.⁴⁸ Ovdje dolazi do izražaja *kultura susreta*, koja je Papi jedini okvir u kojem se može ostvariti dijalog. Jer se u gospodarstvu ne radi samo o materijalnim stvarnostima, nego o ljudskim osobama koje stoje u kontekstu tih stvarnosti. I ovdje se on suprotstavlja sebičnim interesima vladajuće elite: „U tom načinu gledanja i prema tomu usmjerenju [...] treba se suprotstaviti kratkovidnim ekonomskim interesima i logici moći nekolicine koji isključuju većinu svjetskoga stanovništva te izazivaju siromaštvo i marginaliziranost, a posljedično i rastakanje društva, jednako kao što se treba boriti protiv korupcije koja nekima donosi povlastice, a mnogima nepravdu“.⁴⁹ U borbi za promjenu Papa ne čini nešto do sada neviđeno ili revolucionarno. On je i u ovoj problematici na tragu nauka Crkve. U ovom slučaju to je njezin socijalni nauk. Još je papa Pio XI. bio suočen s destruktivnim oblikom kapitalizma, a poslije i s njegovom krajnjom suprotnosti komunizmom, koji se pokazao jednako

⁴⁶ Papa Franjo, *Odvažimo se sanjati*, 32.

⁴⁷ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 56.

⁴⁸ Andrea Tornielli, Giacomo Galeazzi, *Papa Franjo – Ova ekonomija ubija*, Verbum, Split, 2015., 99.

⁴⁹ Andrea Tornielli, Giacomo Galeazzi, *Papa Franjo – Ova ekonomija ubija*, 100.

destruktivnim za čovjeka. Već tada je Pio XI. ponudio treći put, iznijevši prijedlog da se novi kršćanski poredak zasniva „na supsidijarnosti države prema pojedincima kao i obliku solidarnog individualizma. Predložio je onaj isti novi poredak koji je nadahnuo Luigija Einaudija da socijalni nauk Crkve nazove trećim putem (mimo kapitalizma i socijalizma); put koji je spajao slobodu pojedinca i solidarnost“.⁵⁰ Iz ovoga trećega puta Papa pronalazi rješenja za sadašnju situaciju u svijetu. Ono što je slabo dolazilo do izražaja u socijalnom nauku Crkve je njezino povlašteno opredjeljenje za siromašne, a takvu opredijeljenost ističe *Kompendij socijalnog nauka Crkve*: „Borba protiv siromaštva snažnu motivaciju pronalazi u povlaštenom opredjeljenju ili ljubavi Crkve za siromašne“.⁵¹ Na taj nedostatak je upozorio papa Franjo u svojoj prvoj apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*, i tako iznio glavni program Crkve u njezinom socijalnom djelovanju u današnjem svijetu: „Za Crkvu je opredjeljenje za siromašne prije teološka nego kulturalna, sociološka, politička ili filozofska kategorija. Bog svoje milosrđe ‘pokazuje najprije prema siromasima’. To Božje davanje prvenstva prema siromašnima ima svoju posljedicu u životu svih kršćanskih vjernika, koji su pozvani imati ‘isto mišljenje kao i u Kristu Isusu (Fil 2,5). Nadahnuta time, Crkva se odlučila na opredjeljenje za siromašne shvaćeno kao ‘osobiti oblik povlaštenosti u oživotvorenju kršćanske ljubavi, a o njemu svjedoči čitava kršćanska predaja’“.⁵²

Papino kritiziranje današnjeg kapitalističkog sustava, koji stvara ogromne nejednakosti između bogate elite i siromašne većine, te stavljanje siromaha u povlašteni položaj nije prošlo bez negativnih kritika. Rimski biskup je svojim izjavama ukazao na nemogućnost saveza Crkve i takve vrste kapitalizma, a Tornielli i Galeazzi ističu: „Takve se proglašava ‘marksistima’, ‘pauperistima’, jadnim sanjarima s kraja svijeta, onima koje trebaju ‘katehizirati’ oni koji ovdje na Zapadu znaju sve o svijetu, pa i o Crkvi, i koji ne traže ništa nego priliku da ih pouče“.⁵³ Ove predrasude koje su upućene Papi od pripadnika kapitalističke elite, nastoje ga prikazati kao osobu koja ne poznaje i ne razumije ekonomiju. S druge strane želi se prikazati dvostruko lice Crkve, kao one koja od kapitalizma obilno profitira kroz razne poslovne aktivnosti. No, ni unutar same Crkve ne odobravaju svi Papine izjave. Posebno čudi što je dio negativnih i protivnih komentara prihvaćen i u dijelovima katoličkog svijeta. „Onaj dio katoličkoga svijeta koji je posljednjih desetljeća blago rečeno selektivno zagledao u baštinu crkvenog naučiteljstva i pomno birao oko kojih će se vrednota

⁵⁰ *Isto*, 147.

⁵¹ Papinsko vijeće *Iustitia et pax*, *Kompendij socijalnog nauka Crkve* (2. travnja 2004.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., br. 449.

⁵² Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 198.

⁵³ Andrea Tornielli, Giacomo Galeazzi, *Papa Franjo – Ova ekonomija ubija*, 7–8.

zauzimati i na javnoj sceni. Prijezirno govoreći, pitanje siromaštva, društvene pravednosti i marginalizacije postalo je nadležnost katokomunista i pauperista. Ili etaista; tim se izrazom u nekim krugovima nazivaju oni koji umišljaju da politika još uvijek može igrati nekakvu ulogu nadzora i usmjeravanja kako bi pridonijela da se skrbi za one koji imaju manje“.⁵⁴

Sveti Otac, na tragu socijalnog nauka Crkve i evanđelja, poziva na odbacivanje ideologije slobodnog tržišta. On želi da se u razmatranju i djelovanju ima konkretni čovjek u konkretnoj stvarnosti. Zato poziva na dijalog između bogatih i siromašnih, između razvijenih i slabo razvijenih, između onih koji obiluju i onih koji nemaju osnovna sredstva za život. On želi da se ostvari susret između centara moći i periferija, da se omogući solidarnost. Istovremeno želi konkretna djela u rješavanju hitnih potreba najugroženijih, ali i reforme sustava koje će ostvariti dugoročne rezultate. Za njega nema drugog puta, jer se ne radi o nekim strancima ili neprijateljima, nego o našoj braći i sestrama, sinovima i kćerima jednoga nebeskog Oca.

⁵⁴ *Isto*, 8.

2. KULTURA SUSRETA KOD PAPE FRANJE

U prethodnom poglavlju promatrali smo *kulturu susreta* koju Sveti Otac predlaže na razini međunarodnih institucija, raznih religija i globalne ekonomije. Ono što on predlaže drugima nije samo teorija, nego životno usmjerenje koje je prvo moralo zaživjeti u njegovom vlastitom mentalitetu. Susret je autentičnost njegove osobe. To neprestano izlaženje prema drugome u dijalogu je nešto što je prepoznato kod njega i čime je obilježen njegov odnos s drugima. Da bi on mogao predlagati *kulturu susreta* prvo ju je morao sam duboko proživjeti, inače bi to samo bila teorija odvojena od prakse i Rimski biskup ne bi bio autentičan. To bi bila još samo jedna ideologija koja bi udaljavala ljude jedne od drugih. No ta kultura nije Papi nešto s čime se on rodio, niti se ona kod njega dogodila odjednom. To je bio dugi proces na čije je oblikovanje utjecalo više čimbenika. Neki od tih čimbenika su njegovo porijeklo, obitelj, posao i pastoralno djelovanje u Crkvi. U tim procesima Papa je izašao oblikovan kroz susrete i dijaloge s osobama i njihovim različitim situacijama. Naravno, susret i dijalog s Isusom je od presudne važnosti za njegov životni put. U ovom poglavlju ćemo prikazati kako se razvijala *kultura susreta* kod pape Franje osobno, kako je to utjecalo na njegovu viziju Crkve. Posebno ćemo se osvrnuti na način kojim papa Franjo tu kulturu izražava kroz svoju osobnost u medijima.

2. 1. Crkva – mjesto susreta s Bogom i ljudima

Da bismo razumjeli viziju Crkve sadašnjeg Pape, potrebno je upoznati kontekst koji ju je oblikovao. On se najbolje očituje u pastoralu koji je vodio prvo kao svećenik, zatim kao nadbiskup (1997. – 2001. god.) i konačno kao kardinal u Buenos Airesu (2001. – 2013. god.), glavnom gradu Argentine. Prvo što je specifično za papu Franju je da je on prvi biskup Rima nakon mnogo stoljeća koji nije formiran u zapadnoj europskoj kulturi. Njegovo životno okruženje je mentalitet Južne Amerike. Obiteljsko porijeklo je skromno, kako u biografskoj knjizi *Papa Franjo* piše Tornielli: „Obitelj Bergoglio nije bila dobrostojeća, ali nije ni oskudijevala. Bili smo dostojanstveno siromašni, prisjeća se papina sestra, u kući se ništa nije bacalo“.⁵⁵ Kao dječak nije se razlikovao od svojih vršnjaka. U druženju s njima bio je sasvim običan. Još samo jedan dječak iz četvrti. „Kao mladić Jorge je igrao nogomet s vršnjacima iz susjedstva. Oduvijek je volio sport. Odrastajući silno će zavoljeti i tango. Kao

⁵⁵ Andrea Tornielli, *Papa Franjo*, Verbum, Split, 2013., 83.

dvanaestogodišnjak gajio je simpatije prema jednoj djevojčici iz susjedstva. Zvala se Amalia^{.56} Još kao trinaestogodišnji dječak stekao je radnu naviku po kojoj je i danas poznat. Njegovo dizanje u pet sati ujutro, rad tijekom cijeloga dana unatoč poodmaklim godinama, može zahvaliti svome ocu Mariu. „Neizmjerne sam zahvalan ocu što me poslao raditi“, rekao je Bergoglio. „Rad u mladenačkoj dobi je nešto što mi je najviše koristilo u životu. Osobito u laboratoriju gdje sam bio zaposlen spoznao sam dobru i lošu stranu svake ljudske djelatnosti“.⁵⁷ Tako je spoznao dobru i lošu stranu pastirske službe. Budući papa je svoj život, prije nego što je postao svećenik, proveo radeći i živeći s običnim ljudima. Tako je nastavio nakon što je zaređen za biskupa. Jednostavnost koju je primio u obitelji odrazila se i na njegov život kao pastira. Same njegove životne navike izazivale su kod naroda i medija poštovanje. Želio je prije svega živjeti vjerodostojnost svoga poziva. U Argentini, gdje je većina naroda siromašna i egzistencijalno ugrožena, njihov kardinal je svojim životom pozivao na solidarnost i jednostavnost. Spomenuti biograf naglašava da su „svi svećenici Buenos Airesa cijenili njegovu ljudskost, njegovu jednostavnost, njegove mudre savjete“.⁵⁸ Prihvatio je svoju službu kao služenje drugima, a ne kao vladanje: „Uveo je svoj izravni telefon tako da ga njegovi svećenici, ako imaju neki problem, mogu nazvati u svako doba dana. Ne smije biti zaprjeka, tajnika, filtera. Svojim svećenicima biskup je na raspolaganju u svakom trenutku“.⁵⁹ Tako je kao papa uputio i savjet vlastodršcima „da ne slušaju samo posrednike, nego da se spuste i ogledaju stvarnost oko sebe. Onima koji vladaju savjetujem da dodirnu stvarnost. I da se drže daleko taštine i oholosti: tašt i ohol čovjek ne zna za mudrost, a čovjek bez mudrosti uvijek loše završi“.⁶⁰ U svojim propovijedima je prokazivao bijedu svoga naroda i opasnosti kojima je izložen. Govorio je jednostavno i konkretno. Bio je u središtu stvarnosti koja ga je okruživala i zato se posebno zauzimao za siromašne. To ističe u svojoj knjizi *Samo nas ljubav spasiti može*: „S druge strane, podatci o stvarnosti kazuju nam da je većina naše djece siromašna i da su oko 50% siromaha djeca. Danas, a i u skoroj budućnosti, bijeda dostiže dramatične razmjere, s teškim posljedicama: oskudica u prehrani i stanovanju, nedostatak higijene, nasilje, promiskuitet koji je postao normalan, sve to uvjetuje njihov razvoj, njihov osobni odnos čini problematičnim i otežava njihovo uključivanje u društvo i život u zajednici“.⁶¹

⁵⁶ Andrea Tornielli, *Papa Franjo*, 83–84.

⁵⁷ *Isto*, 86.

⁵⁸ *Isto*, 120.

⁵⁹ *Isto*, 120.

⁶⁰ Papa Franjo, *Bog je mlad*, Verbum, Split, 2018., 32.

⁶¹ Jorge Mario Bergoglio / Papa Franjo, *Samo nas ljubav spasiti može*, Verbum, Split, 2015., 110.

Problemi s kojima se susreću narodi Južne Amerike drukčiji su nego problemi većine narodâ zapadne Europe. Crkva Latinske Amerike nije mogla ostati zatvorena prema tolikoj bijedi. Crkva zapadne Europe se nije morala suočavati s bijedom siromaštva na svom području kao što je to bio slučaj s Crkvom u južnoj Americi. Ostala je autoreferencijalna. Biskupi Južne Amerike odlučili su izaći na periferije i započeti misijski pastoral. Kao biskup, Bergoglio je osobno i doslovno svakoga dana odlazio na periferije: „I dalje putuje autobusom – to mu je draže jer iz autobusa može gledati ljude na ulici – ili podzemnom željeznicom. Stanovnici glavnog argentinskog grada postupno ga upoznaju i prepoznaju. Odijeva se jednostavno“.⁶² Njegov pastoral je bio misijski, fleksibilan i prilagođavao se pojedincu i njegovoj konkretnoj situaciji. Kao nadbiskup napustio je tradicionalni pastoral koji je Crkvu zatvarao u sebe i činio je sterilnom. Nadalje, sam Papa opisuje viziju pastoralu: „Ne kažem da su pastoralni sustavi beskorisni. Naprotiv. Po sebi sve što može voditi na putu prema Bogu, dobro je. Svojim svećenicima sam rekao: ‘Radite sve što trebate, znate svoje svećeničke dužnosti, preuzmite odgovornost i onda ostavite otvorena vrata’“.⁶³

Poglavar Katoličke crkve na temelju dosadašnjeg iskustva i promatranja smatra da je potrebno pastoralno obraćenje u djelovanju cijele Crkve te ističe „da ‘pastoral’ nije ništa drugo do prakticanje majčinstva Crkve. Ona rađa, doji, pomaže rasti, ispravlja, hrani, vodi za ruku... Potrebna nam je dakle Crkva koja je sposobna ponovno otkriti majčinsko krilo milosrđa. Bez milosrđa danas je gotovo nemoguće prodrijeti u svijet ‘povrijeđenih’ kojima je potrebno razumijevanje, oprostjenje i ljubav“.⁶⁴ Za papu Franju najbolji oblik pastoralu je onaj koji u središtu ima konkretnoga pojedinca s konkretnim potrebama. I ovdje on zazire od nekih apstraktnih ideja i planiranja, ono što je njemu važno je da se ljudima pruži konkretna pomoć u njihovoj potrebi, pa da im se tek onda produbljuje navještaj evanđelja. U tom smislu on na tragu prethodnih papa Crkvu promatra kroz sliku poljske bolnice: „Dakle, da odgovorim na pitanje, držim da je odluka došla u molitvi, razmišljanju o naučavanju i svjedočenju papa koji su mi prethodili te misao o Crkvi kao poljskoj bolnici, gdje se najprije zbrinjavaju najteže rane. O Crkvi koja blizinom i prisnošću grije srca ljudi“.⁶⁵

Papa želi nježnu, osjećajnu, majčinsku Crkvu koja ne osuđuje, nego ljubi. On ju pokušava učiniti životvornom, bliskom narodu. Zato želi nadići puki institucionalizam koji je ograničen birokracijom. „Na pozadini teologije naroda može se shvatiti stil pape Franje. Ovaj stil nije dobroćudna odanost narodu ili jeftini populizam. Iza pastoralnog stila, bliska narodu,

⁶² Andrea Tornielli, *Papa Franjo*, 121.

⁶³ *Isto*, 123.

⁶⁴ Walter Kasper, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 60.

⁶⁵ Papa Franjo, *Božje ime je milosrđe*, Verbum, Split, 2016., 23–24.

stoji čitava teologija, odnosno mistika naroda. Crkva mu je puno više od organske i hijerarhijske institucije; ona je poglavito narod Božji na putu k Bogu, hodočasnički i evangelizacijski narod, koji uvijek nadilazi svaki – iako nužan – institucionalni izraz“.⁶⁶ Da bi se uistinu ostvarilo ovo viđenje Crkve, potreban je komplementaran odnos između klerika i laika. Ako on nije ispunjen ljubavlju i nesebičnim služenjem, u kojem se ne traže službe i ostvarenje ambicija nego dobro bližnjega, Crkva ostaje besplodna i samo karikatura evanđelja. Dosadašnji odnos pokazuje da nije zaživjela teologija Božjeg naroda koja je proizašla iz posljednjeg sabora, o čemu piše i kardinal Kasper: „Na temelju ove teologije Božjeg naroda papi Franji stran je svaki klerikalizam. ‘Laici su jednostavno golema većina Božjega naroda. Njoj služi manjina: posvećeni nositelji službi’ (EG – 102). Pastiri se ne trebaju osjećati kao fina visoka gospoda, nego imati vonj ovaca. (EG – 24). Papa hoće sudjelovanje čitavoga Božjeg naroda u životu Crkve: žena i muškaraca, laika i klerika, mladih i starih. Svi su na temelju krštenja i potvrde misionarski učenici; treba ih pripustiti u odlučivanje“.⁶⁷ Papa u duhu *kulture susreta* nastoji da se svi pripadnici Božjeg naroda susreću i vode dijalog bez isključivanja bilo koga. On ne želi podjele u Crkvi i stvaranje nekih elitnih skupina, koje se drže svojih razmišljanja kao da su jedina istina i da ih svi moraju prihvatiti. On želi pluralnost mišljenja koje Crkvi donosi bogatstvo, a koje istovremeno ne izlazi izvan nauka Crkve. „Onima koji sanjaju monolitno učenje, bez prostora za nijanse, koje će svi bez iznimke braniti, to se može činiti kao nesavršenost i raspršenost. Ali zapravo ta različitost pomaže očitovati i bolje razložiti neke aspekte neiscrpnog bogatstva evanđelja“.⁶⁸ I konačno, sve reforme koje Sveti Otac pokreće u Crkvi imaju jedan cilj. A to je misijsko poslanje Crkve, koje je zapravo njezino temeljno poslanje. A sve druge aktivnosti su samo potpora tome naviještanju Božje ljubavi i njegova milosrđa u Isusu Kristu po Duhu Svetome. A to može samo otvorena Crkva oslonjena jedino na snagu i vodstvo Duha Svetoga a ne na samu sebe. Papa Franjo je tu izričito jasan: „Iziđimo dakle, iziđimo i pružimo svima život Isusa Krista. Ponovit ću i ovdje za čitavu Crkvu ono što sam mnogo puta rekao svećenicima i vjernicima laicima iz Buenos Airesa: Draža mi je Crkva koja je doživjela nezgodu, koja je ranjena i prljava zato što je izišla na ulice, nego Crkva koja je bolesna zbog zatvorenosti i komocije hvatanja za vlastite sigurnosti. Ne želim Crkvu koja je zabrinuta za to da bude središte a naposljetku biva zatvorena u klupko opsesija i procedura“.⁶⁹ Ono što nam ostaje za zaključiti je da Papa želi Crkvu otvorenu za susret sa svijetom, Crkvu koja ga se ne

⁶⁶ Walter Kasper, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 60.

⁶⁷ *Isto*, 61.

⁶⁸ Franjo, *Evangeliij gaudium – Radost evanđelja*, br. 40.

⁶⁹ *Isto*, br. 49.

boji, nego želi s njim ući u dijalog i razmijeniti mišljenja, a da pritom ne nameće svoju istinu kao jedino ispravnu i koja isključuje mišljenja drugih. Istovremeno on želi susret i dijalog unutar same Crkve, tj. da kultura Božjeg naroda bude *kultura susreta*. Da bi mogla mijenjati mentalitet svijeta, prvo mora promijeniti svoj vlastiti.

2. 2. Medijska specifičnost pape Franje

Rimski prvosvećenik se – na iznenađenje mnogih – pokazao u potpunosti spremnim za virtualnu komunikaciju. Već je od početka svojega pontifikata „pokazao želju za transparentnošću kroz spontanu otvorenost prema predstavnicima medija. On uočava važnost medijske komunikacije te je već nekoliko dana nakon izbora upriličio susret s novinarima“.⁷⁰ Nijedan papa u svojem pontifikatu nije toliko uspio iskoristiti medije za evangelizaciju i komuniciranje Božje riječi kao on. Njegova iskrenost, ljubav, otvorenost i želja za istinskim dijalogom koji se temelji na slušanju i uvažavanju sugovornika, urodila je dosada neviđenom pozornošću korisnika različitih medija, kao što je npr. Papin Twitter račun. Otvoren je na devet jezika i prati ga sve više ljudi. Ukupno ima više od 47,700.000 pratitelja, a najviše ih je na računu na engleskom jeziku, koji ima gotovo 17 milijuna pratitelja.⁷¹ Isto tako u ožujku 2016. Rimski prvosvećenik pojavio se i na Instagramu: „Nakon što je u subotu, na blagdan sv. Josipa, papa Franjo pokrenuo svoj profil na Instagramu, u samo dva dana prikupio je više od milijun i petsto tisuća pratitelja“.⁷²

U tako kratkom vremenu svoga pontifikata papa Franjo je hrabro zakoračio u svijet medija. To su prepoznali i stručnjaci u području komuniciranja, pa je tako 28. listopada 2013. godine postao dobitnik nagrade za komunikatora godine. „Kad je izabran ovaj Papa, nitko nije mogao zamisliti da je on tako snažna i tako komunikativna osoba. Mi smo sami bili pozitivno iznenađeni, rekao je za Radio Vatikan ravnatelj i utemeljitelj Europskog instituta ‘Treće tisućljeće’ Pizzicaroli; objašnjavajući da je otuda proizišla ideja o dodjeli nagrade za jednostavnu komunikaciju“.⁷³

⁷⁰ Jure Strujić, *Evangelizacijsko poslanje Crkve i novi oblici komunikacije*, Katolički bogoslovni fakultet Split, Split, 2015., 125–126.

⁷¹ Usp. Ika/Bitno.net, Prije šest godina Papa je otvorio račun na Twitteru, pročitajte što je poručio u prvom 'tweetu', na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/prije-sest-godina-papa-je-otvorio-racun-na-twitteru-procitajte-sto-je-porucio-u-prvom-tweetu/> (8. svibnja 2021.).

⁷² Tino Krvavica, Milijun i pol ljudi prati papu Franju, na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-na-instagramu/> (8. svibnja 2021.).

⁷³ Laudato.hr, Papa Franjo nagrađen za komunikatora godine, na: <http://www.laudato.hr/Novosti/Vatikan/Papa-Franjo-nagrađen-za-komunikatora-godine.aspx> (8. svibnja 2021.).

Jednostavna komunikacija je njegova odlika. A čovjek današnjice vapi za takvom komunikacijom, koja dijalog pretvara u istinski susret koji obogaćuje sudionike. Papa Franjo je prepoznao tu čežnju kod današnjeg čovjeka. Iznađujuće je da to osvajanje medijskog prostora nije plod neke strategije. Ono je jednostavno rezultat njegova načina ophođenja s drugim osobama. Franjo je jednostavno isti i pod svjetlom reflektora i kad je sam u svojem domu. Njegovo istinsko ja dolazi do izražaja u susretu i dijalogu s drugim. Potvrda njegove autentičnosti došla je i od svjetovnih medija, poput poznatog časopisa *Time*, koji ga je 2013. godine proglasio osobom godine. Papa je pokazao želju za promjenom i to je prepoznato: „Nije promijenio ‘riječ’, ali je promijenio ‘glazbu’. Sve ono što je učinio u samo devet mjeseci službe, doista je promijenilo ‘ton’ koji dolazi iz Vatikana. U tih devet mjeseci bio je u središtu ključnih tema našega vremena: bogatstvo i siromaštvo, poštenje i pravednost, suvremenost, globalizacija, uloga žena, narav braka, kušnja moći. U vrijeme kada je sposobnost vođa u mnogim područjima stavljena na kušnju, pojavljuje se čovjek bez vojski i oružja, bez kraljevstva – osim onog komadića zemlje u Rimu, ali s neizmjernim bogatstvom i golemom povijesnom baštinom iza sebe – napisala je izvršna urednica *Timesa* Nancy Gibbs“.⁷⁴

Ono što je posebno za njegov način komuniciranja je slika, kako to i ističe Jerko Valković: „Papa komunicira slikom, ili preciznije rečeno, komunicira slike. Za mnoge je komunikacija slikom ‘rječitija’, budući da slika sama ‘govori’ i da je razumljiva unutar svake kulture. U komunikaciji pape Franje, slika postaje poruka, a oni kojima se Papa obraća pozivaju se da otkrivaju njezino značenje. Papa Franjo pridaje veliku važnost ovakvom načinu komunikacije što su mediji već od samoga početka prihvatili“.⁷⁵ Takav način komuniciranja ima svoje uporište u Isusovom propovijedanju kraljevstva nebeskoga: „Sve je to Isus mnoštvu zborio u prisposobama. I ništa im nije zborio bez prisposoba“ (Mk 13, 34). U prisposobi govornik aktivira sugovornikov sluh ali i maštu, tj. duševnu moć predočavanja slike. Iziskuje se napor kod sugovornika u razumijevanju predočenog. Također, sadržaj je lakše zapamtiti kad ga se gleda i sluša nego kad ga se samo sluša. Nije jednostavno primljen kao gotova informacija. Primatelj o tom sadržaju kasnije razmišlja i pokušava protumačiti tu sliku. „Zato i ne čudi da će u pontifikatu pape Franje propovijedi imati posebno mjesto (npr.

⁷⁴ Bitno.net, Papa Franjo osoba godine u izboru magazina TIME!, na: <https://www.bitno.net/vijesti/papa-franjo-osoba-godine-u-izboru-magazina-time/> (8. svibnja 2021).

⁷⁵ Jerko Valković, Papa Franjo i novi oblici komunikacije u naviještanju radosti evanđelja, u: *Riječki teološki časopis*, 45 (2015.) 1, 19–42, ovdje 24.

propovijedi u kapelici Sv. Marte) i da će ozbiljnosti priprema propovijedi u pobudnici *Evangelii gaudium* posvetiti veliko značenje“.⁷⁶

On ne ostaje samo na dobro pripremljenim tj. napisanim govorima. To nije dovoljno da bi se ostvario istinski dijalog i da bi poruka bila primljena. Ona se stvarno mora poslati – komunicirati. Taj način prenošenja je važan, i on ne smije biti monoton, suhoparan i distanciran od sugovornika. Valković drži da „komunikacija pape Franje odiše neposrednošću i spontanošću. Gotovo bi se moglo reći da se čitava komunikacijska strategija svodi na – ‘budi ono što jesi’! U tom kontekstu možemo promatrati njegovu nepredvidivost, iznenađenja, izlaženja izvan okvira protokola, neočekivane telefonske pozive i intervju, a sve to kao da nosi poruku – ‘slobodan sam od svih protokola, ja sam gospodar u svojim nastupima i riječima’“.⁷⁷ Ti njegovi nastupi su jako važni jer na ovaj način on neverbalno komunicira prvenstveno s mnoštvom gledatelja koji ga prate preko ekrana i društvenih mreža. U tim nastupima prostorna daljina kao prepreka je svedena na minimum. Papa nije više tako dalek, on ostaje u srcima gledatelja. „Koliko god je važno promatrati neke elemente ili karakteristike komunikacije pape Franje nije dovoljno na tome zastati, već je potrebno upitati se o onome što papa kroz komunikaciju želi ostvariti. Za papu Franju komunicirati ne znači samo (ili u prvom redu) prenositi/slati poruku, već komunikacija postaje prigoda za ostvarenje komunikacijskog događaja“.⁷⁸

On ne želi samo slati poruke, on želi dijalog. Ovdje do izražaja dolazi njegova uronjenost u Evanđelje. On Sveto pismo ne doživljava samo kao knjigu moralnih pouka koja se čita. Ono je za njega prvenstveno Riječ Božja. Utjelovljena riječ, kako stoji u *Proslovu* Evanđelja po Ivanu: „I Riječ tijelom postade i nastani se među nama i vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine“ (Iv 1, 14). Kao Kristov učenik on razmatra Božju Riječ. U njoj dodiruje Isusa, gleda Ga, osluškuje što mu govori, razgovara s Njim. Ukratko, on vodi dijalog. Ono što je važno da nakon toga razgovora on usvaja Božju Riječ, nosi je u svom životu i odgovara na poziv kojeg mu upućuje. Taj isti dijalog on želi ostvariti i sa svojim sugovornicima. „Papa zapravo želi da slušatelj bude ‘privučen’, da i on aktivno sudjeluje u komunikaciji. Ta njegova vizija komunikacije prisutna je već od samoga početka pontifikata, već od trenutka izbora za Papu odnosno prvog pojavljivanja na balkonu Bazilike sv. Petra. Prije nego što je udijelio blagoslov, papa Franjo moli okupljene da prvo oni za njega mole, a tek nakon toga on moli za

⁷⁶ Jerko Valković, *Papa Franjo i novi oblici komunikacije u naviještanju radosti evanđelja*, ovdje 25.

⁷⁷ *Isto*, ovdje 25.

⁷⁸ *Isto*, ovdje 27.

njih i udjeljuje im blagoslov“.⁷⁹ Kao i za njegova Spasitelja, tako je i za njega bitan primatelj poruke, način komuniciranja je prvenstveno prilagođen primatelju. Iz svih ovih pojedinosti što smo ih sada promatrali razvija se *kultura susreta* u medijima koju ćemo prikazati u sljedećem potpoglavlju.

2. 3. Papa Franjo i izgradnja *kulture susreta* u medijima

Papa je svjestan konteksta u kojem je potrebno susresti se s drugima. On realno procjenjuje smjer kojim ide današnje čovječanstvo, a to je globalizam. Svijet nije više tako dalek i velik, o čemu Papa piše: „Draga braćo i sestre, danas živimo u svijetu koji postaje sve ‘manji’ i gdje bi se stoga moglo činiti da nam je svima lakše jedni drugima biti bližnji. Razvoj na polju transporta i komunikacijske tehnologije omogućuje nam približiti se jedni drugima i sve nas više povezuje, dok nas globalizacija čini sve više međuzavisnima“.⁸⁰ No, Papa je svjestan i činjenice da tehnološki napredak ne znači ujedno i istinski susret pun ljubavi i solidarnosti između ljudi: „U svijetu, međutim, i dalje postoje podjele, koje su katkad vrlo duboke. Na globalnoj razini vidimo skandalozni jaz između izobilja koje uživaju najbogatiji i bijede u kojoj grcaju najsiromašniji“.⁸¹ I Drugi vatikanski sabor potvrđuje taj paradoks suvremenog svijeta, kako se i navodi u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*: „Budući da je tome tako, sadašnji nam se svijet pokazuje ujedno moćnim i slabim, sposobnim počiniti najbolja ili najgora djela, dok mu se otvara put u slobodu ili ropstvo, u napredak ili nazadak, u bratstvo ili mržnju“.⁸² Tehnologija donosi istinski napredak čovječanstvu jedino ako je korištena u ispravne svrhe. Ona je sama po sebi neutralna, a čovjek je taj koji je čini dobrom ili lošom. U tom smislu Papa je svjestan pozitivnih mogućnosti medija: „U tome svijetu, mediji nam mogu pomoći osjetiti se bliže jedni drugima i stvoriti novi osjećaj jedinstva ljudske obitelji koji potiče na solidarnost i ozbiljno zauzimanje za dostojanstveniji život. Dobra komunikacija nam pomaže da se sve više jedni drugima približimo i bolje se međusobno upoznamo, da budemo više ujedinjeni“.⁸³ Sveti Otac je ovdje na tragu Drugog vatikanskog sabora, koji prihvaća i promiče modernu tehnologiju komuniciranja u korist

⁷⁹ *Isto*, ovdje 27.

⁸⁰ Franjo, Komunikacija u službi istinske kulture susreta. Poruka za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije (24. siječnja 2014.), na: <https://ika.hkm.hr/novosti/komunikacija-u-sluzbi-istinske-kulture-susreta-2/> (8. svibnja 2021.).

⁸¹ Franjo, Komunikacija u službi istinske kulture susreta. Poruka za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

⁸² *GS* 9.

⁸³ Franjo, Komunikacija u službi istinske kulture susreta. Poruka za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

Crkve. „Crkvi dakle pripada urođeno pravo da rabi i posjeduje bilo koju vrstu tih sredstava ako su potrebna ili korisna za kršćanski odgoj i za bilo koje njezino djelovanje u svrhu spasenja duša; dužnost je, pak, svetih pastira da vjernike tako poduče i vode da i pomoću tih sredstava postojano teže za svojim spasenjem i savršenošću svekolike ljudske obitelji“. ⁸⁴ Ne samo da je Rimski prvosvećenik svjestan pozitivnih mogućnosti suvremenih medija, nego ih smatra posljedicom Božje providnosti. „Kultura susreta zahtijeva da budemo spremni ne samo davati, već i primati od drugih. Mediji nam mogu uvelike u tome pomoći, pogotovo danas, kada su mreže komunikacije dostigle neslućeni napredak. Internet, na poseban način, pruža goleme mogućnosti susreta i solidarnosti među svima. To je zaista dobro, to je Božji dar“. ⁸⁵ Papa je svjestan da Bog želi svu svoju brojnu djecu koja se nalaze raspršena po svijetu uključiti u međusobni dijalog. Zato im je i providio suvremene medije. Papa Franjo je svjestan i ograničenja medija: „To međutim ne znači da ne postoje određeni problemi: brzina kojom se prenose informacije nadilazi našu sposobnost razmišljanja i prosuđivanja i ne dopušta uravnotežen i ispravan oblik samoizražavanja. Različitost mišljenja može se promatrati kao bogatstvo, ali to također omogućuje ljudima da se zabarikadiraju iza izvora informacija koji odgovaraju samo njihovim željama i idejama, ili također određenim političkim i gospodarskim interesima. Svijet komunikacija može nam pomoći kako proširiti svoja znanja tako i, naprotiv, navesti nas na pogrešan put. Želja za digitalnom povezanošću može imati za posljedicu da se izoliramo od naših bližnjih, od onih koji su oko nas. Ne smije se pritom previdjeti činjenicu da su oni koji, iz različitih razloga, nemaju pristup društvenim medijima izloženi opasnosti da budu isključeni“. ⁸⁶ Također postoji opasnost da se kroz medije čovjeka i Boga promatra kao objekt, o čemu je progovoreno u enciklici *Lumen fidei*: „Boga se ne smije svoditi na objekt. On je Subjekt koji se daje upoznati i očituje se u odnosu između osoba“. ⁸⁷

Da bi se izbjegle ovakve opasnosti krive komunikacije, koja umjesto istinskog susreta i prihvaćanja, dovodi do kulture odbacivanja, potrebno je komunicirati u svjetlu evanđelja. Ta komunikacija pretpostavlja prihvaćanje drugoga i njegovo uključivanje u istinski dijalog iz kojega svi izlaze obogaćeni. Kršćanin se prvenstveno susreće s Kristom koji je sama ljubav i

⁸⁴ Drugi vatikanski koncil, *Inter mirifica. Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja* (25. studenog 1964.), br. 9, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

⁸⁵ Franjo, Komunikacija u službi istinske kulture susreta. Poruka za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

⁸⁶ *Isto*.

⁸⁷ Franjo, *Lumen fidei – Svjetlo vjere. Enciklika vrhovnog svećenika Franje biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o vjeri* (5. srpnja 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., br. 47.

milosrđe. On se u tom susretu osjeća prihvaćeno i ljubljeno unatoč svojim nedostacima, različitostima i grijesima. Zbog toga mora težiti takvom susretu s drugim. Zato se u Papinoj *kulturi susreta* stavlja naglasak na nježnost: „Nosimo u sebi potrebu da volimo druge i da budemo voljeni. Trebamo nježnost. Komunikacijske strategije ne jamče ljepotu, dobrotu i istinitost komunikacije. Svijetu medija ne smije biti tuđa briga za čovječanstvo, pozvan je pokazati nježnost. Digitalna mreža može biti mjesto bogato čovječnošću; mreža ljudi a ne mreža žićâ“.⁸⁸

Medijski svijet se u Papinom razmišljanju ne doima kao nešto apstraktno, umjetno. On je stvaran i u njemu se nalaze stvarne ljudske osobe. Iza ekrana, telefonskih slušalica, *selfia* i statusa na mrežama nalaze se stvarne ljudske osobe od „krvi i mesa“. Isto kao i na ulicama velikih gradova, potrebno je izaći i na te „digitalne ulice“. U svojoj poruci za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije Franjo naglašava: „A te su ulice svijet gdje ljudi žive i gdje se može do njih stvarno doprijeti i iskazati im ljubav. Digitalni su putovi jedni od tih putova, prepuni ljudi koji su često ranjeni, muškaraca i žena koji traže spasenje ili nadu“.⁸⁹ U tom traženju spasenja ili nade neizostavna je vjera. Vjera omogućuje i podržava to traženje koje završava u istinskom otvaranju drugome i u konačnici s Bogom. To se ističe i u enciklici o vjeri: „Eto zašto onaj koji vjeruje nije nikada sam i zašto vjera teži širiti se, pozvati druge da se pridruže njezinoj radosti. Onaj tko primi vjeru otkriva da se prostori njegova ‘ja’ proširuju i da se u njemu rađaju novi odnosi koji život čine bogatijim“.⁹⁰ Tri elementa komunikacije na kojima se temelje ti novi odnosi unutar *kulture susreta* jesu slušanje, širenje istine – odbacivanje laži i navještaj mira.

Čovjek današnjice je opterećen neograničenim brojem informacija kojim ga bez prestanka bombardiraju različita sredstva masovnog komuniciranja. U njihovu pravilnu obrađivanju čovjek je ograničen svojim psiho-fizičkim ustrojstvom i vremenom. Da bi se informacije pravilno vrednovale potrebno ih je ne samo čuti nego i spoznati. U *kulturi susreta* to prvenstveno podrazumijeva slušati izvor tih informacija, a to je ljudska osoba. U svijetu medija postoji opasnost da se samo zadržimo na informaciji i u potpunosti zanemarimo osobu koja nam govori. Tada se ne ostvaruje istinska komunikacija s drugim, ne ostvaruje se bliskost. Strujić piše da „papa Franjo komunicira na jednostavan i blizak način. Uočavajući da je istinska komunikacija prvenstveno ljudsko, a ne tehnološko postignuće, Papa govori o

⁸⁸ Franjo, Komunikacija u službi istinske kulture susreta. Poruka za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

⁸⁹ *Isto*.

⁹⁰ Franjo, *Lumen fidei – Svjetlo vjere*, br. 39.

kulturi susreta te komunikaciju poistovjećuje s bliskošću“.⁹¹ Da bi ta bliskost bila potpuna potrebno je drugoga slušati. Slušanje se može shvatiti na različite načine. Danas se prvenstveno pod tim pojmom podrazumijeva nešto čuti osjetilnim organom sluha. Papa slušanje promatra pod dubljim vidom te ističe da se trebamo „vježbati u umijeću slušanja koje je nešto više od onoga što čujemo svojim osjetilom sluha. U komunikaciji s drugim, naime, slušanje je prije svega sposobnost srca koja omogućuje onu blizinu bez koje nema pravoga duhovnog susreta. Slušanje nam pomaže naći prikladnu gestu i riječ koja nam pokazuje da nismo tek puki promatrači“.⁹² On ovdje produbljuje površno shvaćanje slušanja, kao jednostavno primanje informacije od drugoga. Kad bi istinsko komuniciranje bilo takvo, onda ne bi bilo bitno od koga primamo poruku. Ne bismo razlikovali između uređaja preko kojega primamo poruku i osobe koja nam šalje poruku. I uređaj i osoba bi jednostavno bili samo izvor informacija.

Manjkavost takve komunikacije je Izraelcima onemogućila da u čovjeku Isusu prepoznaju Božju Riječ, tj. da prepoznaju Boga i s njim ostvare bliskost, kako se i ističe u Svetom pismu: „Zašto moje besjede ne razumijete? Zato što niste kadri slušati moju riječ“ (Iv 8, 43). Nažalost, i danas čovječanstvo nije pozorno za glas Božji. Dijalog s Bogom je temelj i model za dijalog prema svakoj ljudskoj osobi. To nam je ne samo dužnost, nego i put do jedinstva cijeloga čovječanstva. Pastir Katoličke crkve je toga svjestan: „Jedino tim slušanjem punim poštovanja, slušanjem u kojem smo sposobni uživjeti se u svijet drugog čovjeka i s njim suosjećati, moguće je pronaći putove koji vode do istinskog rasta, i moguće je kod drugoga probuditi želju za kršćanskim idealom, želju da se potpuno odgovori na Božju ljubav i težnju da ono što je Bog posijao urodi sve većim plodom“.⁹³ Za Papu se preko slušanja ne dolazi samo do intelektualne spoznaje. Za njega se preko osluškivanja dolazi i do vjere, o čemu piše u enciklici *Lumen fidei*: „Upravo zato što je spoznaja vjere vezana uz savez vjernoga Boga, koji uspostavlja odnos ljubavi s čovjekom i upućuje mu Riječ, u Bibliji je predstavljena kao neko slušanje, povezana je s osjetilom sluha“.⁹⁴

Sljedeći temeljni element *kulture susreta*, koji se nadovezuje na slušanje, jest širenje istine i odbacivanje laži. Za izgrađivanje istinske *kulture susreta* potrebno je širiti istinu i odbacivati laž, kako nas poučava Sv. pismo: „Istina će vas osloboditi“ (Iv 8, 32) ili „Ne svjedoči lažno protiv bližnjega svoga“ (Izl 20,16). Jedno podrazumijeva drugo. U svijetu medija to znači razlikovati istinitu vijest od takozvane „fakenews“ – lažne vijesti. Papa je

⁹¹ Jure Strujić, *Evangelizacijsko poslanje Crkve i novi oblici komunikacije*, 126.

⁹² Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 171.

⁹³ *Isto*, br. 171.

⁹⁴ Franjo, *Lumen fidei – Svjetlo vjere*, br. 29.

upoznat s pojmom „fakenews“ koji prijete *kulturi susreta* u virtualnom svijetu. Za njega je „fake news izraz o kojem se mnogo raspravlja i govori. Općenito se odnosi na širenje dezinformacija putem interneta ili tradicionalnih medija. Pod tim se izrazom dakle misli na lažne informacije, utemeljene na nepostojećim ili iskrivljenim činjenicama a koje imaju za cilj zavaravanje i čak manipuliranje čitateljima. Širenjem lažnih vijesti može se težiti postizanju određenih ciljeva, vršenju utjecaja na političke odluke i pogodovanju gospodarskim interesima“.⁹⁵ No prepoznavanje lažnih vijesti nije tako jednostavno, ali je nužno. Papa upozorava na taktike koje nas mogu prevariti i uvesti u zabludu: „Sprječavanje i prepoznavanje mehanizama dezinformacije zahtijeva također duboki i pažljivi proces razlučivanja. Moramo razotkriti ono što bi se moglo nazvati ‘zmijskim taktikama’ koje koriste oni koji se prerušavaju kako bi mogli udariti u bilo koje vrijeme i na bilo kojem mjestu“.⁹⁶ Poteškoća je kod lažnih vijesti što se iz istinite informacije stvara lažna informacija, tj. iz informacije dezinformacija. Ta lažna vijest sadrži dio istinite vijesti. Sveti Otac ne ostaje samo na prokazivanju laži i načina kako ona iskrivljuje istinu. On prepoznaje plodove lažne istine i po tim plodovima nam daje kriterije za uočavanje neistine. „Istinitu izjavu možemo prepoznati po njezinim plodovima: potiče li svađu, raspiruje li podjele, širi li rezignaciju, ili, pak, promiče informirano i zrelo promišljanje koje vodi prema konstruktivnom dijalogu i plodonosnim rezultatima“.⁹⁷ Papa ističe podršku onima koji pomažu u sprječavanju laži i hvali odgojne inicijative i obrazovne programe „koji imaju za cilj pomoći osobama da tumače i vrednuju informacije koje pružaju mediji i podučavaju ih da ne budu nesvjesni širitelji dezinformacija, nego protagonisti razotkrivanja laži“.⁹⁸

U daljnjem zauzimanju za istinu Papa govori o cjelovitosti istine. Da bi istina bila oslobađajući čimbenik u komunikaciji i vodila prema uspješnom susretu mora biti cjelovita. On to cjelovito objašnjava: „U današnjem svijetu, koji karakterizira brzina komunikacije i pristrani izbor sadržaja od strane medija, poruka koju naviještamo više je no ikad izložena opasnosti da bude iskrivljena ili svedena na neke svoje sporedne aspekte. To ima za posljednicu da su neka pitanja koja čine sastavni dio moralnog učenja Crkve istrgnuta iz konteksta koji im daje smisao“.⁹⁹ Ova problematika je pogotovo prisutna u medijima, gdje se

⁹⁵ Franjo, „Istina će vas osloboditi“ (Iv 8, 32). Fake news i novinarstvo mira. Poruka za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije (24. siječnja 2018.), na: <https://ika.hkm.hr/novosti/istina-ce-vas-osloboditi-iv-8-32-fake-news-i-novinarstvo-mira-2/> (4. srpnja 2021.).

⁹⁶ Franjo, „Istina će vas osloboditi“ (Iv 8, 32). Fake news i novinarstvo mira. Poruka za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

⁹⁷ *Isto.*

⁹⁸ *Isto.*

⁹⁹ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 34.

zbog ograničenosti vremena ne ulazi u potpuno upoznavanje korisnika s temom koja se predstavlja. Površnost dovodi do potpuno iskrivljenog shvaćanja vijesti, iako je ona kao takva istinita. Ovdje se može raditi o namjernom izvlačenju iz konteksta, ali i nenamjernom. Zato Sveti Otac, koji neumorno služi Istini, upozorava: „Trebamo dakle biti realni i ne uzimati zdravo za gotovo da naši sugovornici poznaju čitavu pozadinu onoga što govorimo ili da mogu povezati ono što govorimo s bitnom srži evanđelja koja tomu daje smisao, ljepotu i privlačnost“.¹⁰⁰ Ovdje je Papa na tragu crkvenih dokumenata, koji pozivaju sve uključene u plasiranje vijesti na odgovornost. *Katekizam Katoličke crkve* ističe da su u medijima odgovorni „po samom svom zvanju, obvezni u širenju vijesti služiti istini i ne vrijeđati ljubav. Oni će nastojati s jednakom brigom poštivati narav činjenica i granice kritičkog suda prema osobama. Moraju izbjegavati da ne padnu u ozloglašivanja“.¹⁰¹ Naviještanje istine i odbacivanje laži je preduvjet za mir među osobama. Istina omogućuje da se odnosi gledaju bez predrasuda i sumnji. Odnosi temeljeni na istini izgrađuju zajedništvo, solidarnost i ljubav. Tek tada je moguć navještaj mira.

Za ispravno naviještanje mira potrebno ga je ispravno protumačiti. Jedan od problema današnjice je upravo pogrešna vizija mira. Shvaća ga se tek kao stanje bez sukoba. No takav odnos među osobama ili narodima bolje opisuje pojam primirje. Primirje je privid mira. Ono je zapravo sastavni dio sukoba. *Kultura susreta* se ne može graditi na primirju. Sam Krist nas upozorava na lažni mir ovoga svijeta: „Mir vam ostavljam, mir vam svoj dajem. Dajem vam ga, ali ne kao što svijet daje“ (Iv 14, 27). I virtualni svijet je potreban istinskog mira.

Papa Franjo također teži prema pravome miru, miru koje se ne odlikuje samo nedostatkom sukoba, nego koji se odlikuje zajedništvom: „Danas, kada su mreže i sredstva ljudske komunikacije dosegli neslućene razvoje, osjećamo izazov da otkrijemo i prenosimo ‘mistiku’ zajedničkog življenja, miješanja i uzajamnog susretanja, da se zagrlimo i jedni druge podupiremo, da zakoračimo u vode toga oceana koji se, premda kaotičan, može pretvoriti u pravo iskustvo bratstva, karavanu solidarnosti, u sveto putovanje. Na taj će se način najveće mogućnosti koje pružaju komunikacije pretvoriti u velike mogućnosti za susret i solidarnost među svima“.¹⁰² Ovdje mir od pasivnosti prelazi u aktivnost. Papa ne teži samo zaustaviti sukobe, on želi puno više. Želi svijet u kojem je mir odnos potpunog zajedništva i prihvaćanja drugoga jer je različit. Ne želi toleranciju, nego prihvaćanje drugoga upravo zbog njegove različitosti – jedinstvo u različitosti. Tu se odnosi među ljudima temelje na odnosima

¹⁰⁰ *Isto*, br. 34.

¹⁰¹ *KKC*, br. 2497.

¹⁰² Franjo, *Evangelii gaudium–Radost evanđelja*, br. 87.

među osobama Presvetoga Trojstva, kao što se jasno ističe u dokumentu *Crkva i mediji*: „I sam je Trojedini Bog, kakvog nam je otkrio Isus Krist, zajedništvo osoba u ljubavi i komunikaciji, gdje jedinstvo između tri božanske Osobe ne poništava razlike ili individualnost: naprotiv ujedinjenje pretpostavlja razliku“.¹⁰³

Konkretizacija tog modela nije bez poteškoća. Jedna od poteškoća na koju Papa upozorava pri izgradnji mira kao uvjeta *kulture susreta* je atmosfera loših vijesti i uvjeren je da je „potrebno razbiti začarani krug zla tjeskobe i zaustaviti spiralu straha, koja je posljedica stalne usredotočenosti na ‘loše vijesti’ (ratovi, terorizam, skandali i svakovrsne ljudske pokvarenosti). Nipošto nije riječ o širenju dezinformacije u kojoj bi se zanemarila drama patnje, niti o upadanju u naivni optimizam koji zatvara oči pred sablazni zla“.¹⁰⁴ Ovdje dolazimo do obrnute logike – biti usredotočen na dobre vijesti, izgrađivati atmosferu optimizma i nade. Biti svjestan zla i patnje, ali se ne prepuštati očaju i besmislu. U stvaranju i oblikovanju vijesti koje šire mass-mediji ključnu ulogu imaju novinari. Zato im Papa daje smjernice i poziva sve na promicanje novinarstva mira, ističući: „Pod time ne mislim na sladunjavu vrstu novinarstva koje niječe postojanje ozbiljnih problema i ima prizvuk sentimentalizma. Naprotiv, pritom mislim na novinarstvo koje je istinito i protivi se lažima, dojmljivim sloganima i senzacionalnim naslovima; na novinarstvo koje su stvorili ljudi za ljude, koje je u službi svih ljudi, posebno onih – a oni čine većinu u našem svijetu – koji nemaju glasa; na novinarstvo koje je manje usredotočeno na izvanredne vijesti, koje je zaokupljeno traženjem stvarnih uzroka sukobâ, kako bi potaknulo dublje razumijevanje i pridonijelo njihovom rješavanju pokretanjem blagotvornih procesa; na novinarstvo koje se stalno zalaže za to da upućuje prema rješenjima koja predstavljaju alternativu eskalaciji vike i verbalnog nasilja.“¹⁰⁵

Sljedeći element u izgradnji mira kojeg Papa tematizira je milosrđe. Mogli bismo reći da je milosrđe zaštitni znak pape Franje. Briga za siromašne, uključivanje odbačenih i propagiranje milosrđa kao plod Božje ljubavi je zaista utkano u komunikaciju Prvosvećenika. Milosrđe je za Papu važno jer iz njega dolazi opraštanje bez kojega nema mira. „Crkva, ujedinjena s Kristom, živim utjelovljenjem milosrdnoga Boga, pozvana je živjeti milosrđe kao prepoznatljivo obilježje čitavog svog bića i djelovanja. Ono što govorimo i kako to

¹⁰³ Hrvatska biskupska konferencija, *Crkva i mediji: Pastoralne smjernice*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., br. 3.

¹⁰⁴ Franjo, Ne boj se jer ja sam s tobom (Iz 43, 5). Priopćavanje nade i povjerenja u našem dobu. Poruka za 51. svjetski dan sredstava društvene komunikacije (24. siječnja 2017.), na: <https://ika.hkm.hr/novosti/ne-boj-se-je-ja-sam-s-tobom-iz-43-5-priopćavanje-nade-i-povjerenja-u-nasem-dobu/> (8. svibnja 2021.).

¹⁰⁵ Franjo, „Istina će vas osloboditi“ (Iv 8, 32). Fake news i novinarstvo mira. Poruka za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

govorimo, svaka riječ i svaki čin morao bi izražavati Božje suosjećanje, nježnost i opraštanje prema svima“.¹⁰⁶ Zanimljivo je da propagira milosrđe tamo gdje se ono smatra nemogućim i znakom slabosti. Ali on smatra da ono prvenstveno tu mora biti, jer oni koji imaju vlast trebaju služiti ugroženima, a ne vladati. Za njega je poželjno „da jezik politike i diplomacije bude nadahnut milosrđem, koje nikada ništa ne smatra izgubljenim. Apeliram prije svega na one koji imaju odgovornosti na institucionalnom i političkom polju i u oblikovanju javnog mnijenja, da uvijek budno paze kako govore o onima koji misle ili rade drukčije, kao i prema onima koji su možda pogriješili“.¹⁰⁷

Papa ne ostaje samo na riječima nego on u izgradnji mira daje i konkretan primjer kojega ovdje valja spomenuti. To je nezaboravan trenutak, kada je pozvao sukobljene strane Južnoga Sudana na mirovne pregovore u Vatikan. Tom prilikom poljubio je noge vođama podijeljenih frakcija, o čemu su izvijestili i svjetske i hrvatske novine: „Čelnici su bili šokirani gestom 82-godišnjeg Pape, koji je uz pomoć pomoćnika, kleknuo i poljubio cipele dvojici sukobljenih vođa i nekolicini drugih ljudi u prostoriji“.¹⁰⁸ Papa Franjo je nadišao puku virtualnost medijskog svijeta. Svjestan je da u toj virtualnosti sudjeluju milijarde stvarnih osoba, muškaraca, žena, djece i starijih, koji su pripadnici različitih naroda, religija i kultura. Zato on nastoji doprinijeti da ta medijska kultura, bude kultura istinskoga susreta i dijaloga.

¹⁰⁶ Franjo, Komunikacija i milosrđe: plodni susret. Poruka za 50. svjetski dan sredstava društvene komunikacije (24. siječnja 2016.), na: <https://ika.hkm.hr/novosti/komunikacija-i-milosrde-plodni-susret/> (4. srpnja 2021.).

¹⁰⁷ Franjo, Komunikacija i milosrđe: plodni susret. Poruka pape Franje za 50. svjetski dan sredstava društvene komunikacije.

¹⁰⁸ Večernji.hr, Papa šokirao sve prisutne-kleknuo i poljubio noge vođama Južnog Sudana, na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/papa-sokirao-sve-prisutne-kleknuo-i-poljubio-stopala-vo-ama-juznog-sudana-1312732> (8. svibnja 2021).

3. VRHOVNI SVEĆENIK I IZAZOVI *KULTURE SUSRETA*

Do sada smo prikazali Papino promatranje svjetskih gibanja, kako na globalnoj tako i na lokalnoj razini, te njegovo uočavanje poteškoća koje se javljaju sukladno tim promjenama. Također smo iznijeli i način kojim papa Franjo pokušava uspostaviti *kulturu susreta* i rješenja koja on nudi da bi ta implementacija zaista bila uspješna i donijela rezultate. Ono što je očigledno je da su ta rješenja ponuđena svakom pojedincu i svakom narodu, bez obzira kojoj kulturi pripadao. Također, jednako se odnose i na bogate i na siromašne. Za Svetog Oca je od najveće važnosti da svi prihvate susret i dijalog u duhu sveopćeg bratstva. Jer za njega se radi o promjeni mentaliteta svakog pojedinca. U ovom ćemo poglavlju prikazati izazove s kojim se susreće Papa dok neumorno pokušava uspostaviti sveopće bratstvo među čovječanstvom. Pri tome ćemo posebnu pažnju usmjeriti na poteškoće osobne komunikacije Svetog Oca u njegovim medijskim nastupima, zatim na kulturalnu kolonizaciju i kulturu odbacivanja kao dva glavna izazova koja prijete neuspjehom *kulture susreta*.

3. 1. Poteškoće komunikacije pape Franje

Papa Franjo je hrabro iskoračio u svijet medija. Svojim govorima, jednostavnošću u komunikaciji, otvorenošću i spontanošću u nastupima, ostvario je golemu popularnost u svijetu. Prvenstveno je njegov uspjeh postao globalan zbog sredstava društvene komunikacije. Oni njegove poruke i nastupe prenose izravno ili kratko nakon što su se dogodili. Tako veliki broj ljudi diljem svijeta direktno prati Papu. No, ta izravna komunikacija ima i svojih ograničenja. Prvo ograničenje proistječe iz osoba koje prenose njegove poruke i nastupe. One nisu uvijek vođene moralnim načelima koja ih obvezuju. Kako će izrečena poruka odjeknuti u svijetu i na koji će način biti shvaćena uvelike ovisi o njima, tj. kako će ih oni oblikovati. Zatim postoji opasnost da mediji od Pape naprave neku vrstu „celebritija“, da o njemu izvještavaju senzacionalistički, da postane neizostavna vijest žutog tiska. Na kraju ostaje izazov koji puno više ovisi o Papi, a manje o medijima – njegova nepredvidivost u javnom djelovanju. Koliko god bila poželjna i dobrodošla u stvaranju bliskosti, oslobađanju od formalizma i protokola, tako isto može dovesti do neželjenih posljedica.

Jedan od izazova Papine komunikacije je i nedorečenost jer „papa Franjo u razgovoru s novinarima veoma često odgovara kraćim rečenicama ne dajući pritom detaljnije

objašnjenje onoga o čemu govori“.¹⁰⁹ Ovo je njegov tipični način komuniciranja. Govori kratko, jednostavno i izravno. Želi da dijalog ne bude opterećen nepotrebnim brbljanjem. Ne želi biti u centru dijaloga u kojem će on voditi glavnu riječ. Ovakav način komunikacije sugovorniku omogućuje da ravnopravno sudjeluje u dijalogu. No, ovdje se krije jedna poteškoća jer „nije problematično značenje tih riječi kao ni poruka koja se želi uputiti. Probleme stvara nedovoljno poznavanje širega konteksta u kojima su te riječi izrečene ili pak nakana radi koje su izrečene. Opasnost pogrešnog tumačenja je u ‘izvlačenju’ tih riječi iz konteksta budući da se time dolazi u opasnost pogrešnog tumačenja odnosno interpretacije“.¹¹⁰

Ovdje je odgovornost za krivo shvaćanje s jedne strane na medijima, a s druge strane na Papi. Papin je nedostatak u tome što ne objašnjava kontekst u kojem razmišlja i izriče te riječi. Tako svatko može shvatiti te riječi kako želi, tj. u svome kontekstu. S druge strane problem medija je dvojak. Prvi je taj što i oni ne tumače te riječi u kontekstu u kojemu ih izriče Papa. To može biti nenamjerno, odnosno zbog površnosti u prenošenju vijesti, ali može biti i zlonamjerno. Te se riječi mogu staviti u kontekst koji odgovara raznim lobijima i na taj način u potpunosti dati novi smisao tim riječima. Oni prenesu točno one riječi koje je izrekao Papa, ali odaberu kontekst u kojem imaju drugo značenje. I sam Sveti Otac je toga svjestan.

U rješavanju ove poteškoće potrebno je da Papa objasni kontekst u kojem izriče svoje poruke. A što se tiče medija potrebno je da se drže moralnih načela u izvještavanju. Saborski oci na Drugom vatikanskom saboru su bili svjesni ovih opasnosti. Zato su u dekretu *Inter mirifica* i apelirali na osobe koje se nalaze u službi društvenog priopćavanja: „Budući da javna mijenja danas iznimnom snagom i autoritetom utječu na život građana svih društvenih slojeva, bilo privatno bilo javno, nužno je i da na tome području svi članovi društva obavljaju svoje dužnosti obazirući se na pravednost i ljubav: stoga neka nastoje da i pomoću tih sredstava oblikuju i šire javno mnijenje“.¹¹¹ U pastoralnom napatku *Communio et progressio* to se dodatno pojašnjava: „Stoga priopćavatelji ne smiju samo iznositi gole činjenice, već svojim tumačenjima dati važnost značajnijim i važnijim vijestima, protumačiti njihovo značenje i osvijetliti odnos i uzročnost među njima. Tako će pomoći primateljima do kojih

¹⁰⁹ Jerko Valković, Papa Franjo i novi oblici komunikacije u naviještanju radosti evanđelja, ovdje 29.

¹¹⁰ *Isto*, ovdje 29.

¹¹¹ Drugi vatikanski koncil, *Inter mirifica*, br. 8.

dolaze vijesti da ih smjeste u njihov opći okvir te vrednuju njihovu pravu vrijednost i tako oblikuju sud i pogled na život“.¹¹²

Javne osobe su uvijek bile izložene znatiželjnim očima javnosti. Njihov život je uvijek privlačio pozornost. Osoba kao što je papa Franjo pobuđuje zanimanje cijeloga svijeta. U ovom aspektu popularnosti na društvenim mrežama krije se jedna opasnost, a to je opasnost populizma, jer se prije „komunikacija ‘tradicionalnim medijima’ odvijala od središta prema ‘periferiji’, sada se susrećemo s novom komunikacijskom paradigmom jer se komuniciranje odvija prema načelu ‘peer to peer’ – ‘razmjena između jednakih’“.¹¹³ Pozitivno je da se s Papom može izravno komunicirati. Nema nikakvih protokola i formalnosti službenog razgovora koji ograničava komunikaciju. Ali postoji i negativna strana ovakvog komuniciranja i „opasnost tog komunikacijskog konteksta je u tome da se sve sudionike komunikacije (a onda i samoga Papu) počinje shvaćati prvenstveno prema kriterijima celebritija, ne polazeći od njegova autoriteta“.¹¹⁴ Ovdje dolazi do odvajanja službe papinstva i osobe pape Franje. Papa postaje još jedna zvijezda društvenih mreža. Danas ih ima jako puno. Konkretno se u ovoj situaciji zanemaruje nauk Katoličke crkve. Papine izjave su važne samo zato što je zvijezda i ima puno pratitelja u virtualnom svijetu. Na neki način pratitelji pape Franje uzdižu njegovu osobu iznad papinske službe. Gubi se nadnaravni aspekt njegova papinskog primata. Najradikalniji izraz ove polarizacije mogao bi se sažeti u izrazu „Papa da, Crkva ne.“ No, biskup Rima je svjestan ove opasnosti, o čemu Šubić piše: „Papi smeta i tolika pažnja koja se posvećuje njemu. Zato je pozvao vjernike da ne zazivaju Franjo, Franjo nego Isusa - i upitao: ‘Va bene?’“.¹¹⁵ Također je reagirao i putem medija. „U intervjuu koji je dao za talijanski dnevnik *Corriere della sera* odgovarajući na pitanje o statusu koji su mu pridavali unutar medija, Franjo kaže: ‘Prikazivati papu kao svojevrsnog *supermana* je gotovo uvredljivo. Papa je čovjek koji se smije, koji plače, mirno spava i ima prijatelje kao i svi ostali. Papa je normalna osoba’“.¹¹⁶ Da bi se ubuduće u potpunosti izbjeglo ovo poimanje Pape kao autoriteta samo zbog toga što je zvijezda, potrebno je da on više naglašava svoj autoritet na temelju nauka Katoličke crkve i papinske službe. Također mediji ga moraju prikazivati u skladu s njegovom službom poglavara Katoličke crkve, a ne kao „celebritija“.

¹¹² Papinsko vijeće za sredstva društvenog priopćavanja, *Communio et progressio – zajedništvo i napredak. Pastoralni naputak izrađen nalogom Drugog vatikanskog sabora radi primjene Dekreta o sredstvima društvenog priopćavanja istoga sabora* (23. svibnja 1971.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., br. 75.

¹¹³ Jerko Valković, Papa Franjo i novi oblici komunikacije u naviještanju radosti evanđelja, ovdje 31.

¹¹⁴ *Isto*, ovdje 31.

¹¹⁵ Anđelko Šubić, Papa Franjo nije sam, na: <https://www.dw.com/hr/papa-franjo-nije-sam/a-16855890> (6. srpnja 2018.).

¹¹⁶ Jerko Valković, Papa Franjo i novi oblici komunikacije u naviještanju radosti evanđelja, ovdje 32.

Papina spontanost i otvorenost tijekom službenih ceremonija poprilično odstupa od službenih nastupa njegovih prethodnika. Ova improvizacija tijekom unaprijed određenih procedura je ono po čemu je on autentičan. Svi uvijek očekuju s čime će ih Rimski biskup ugodno iznenaditi. Na sljedećem primjeru očituje se pozitivni i negativni aspekt Papine spontanosti. Svjetsku vijest prenosi Laudato.hr: „Papa Franjo vjenčao je par u zrakoplovu, objavili su na društvenim mrežama novinari koji prate Papino putovanje u Čile i Peru i putuju s njime zrakoplovom. Predstojnik Tiskovnog ureda Svete Stolice Greg Burke pojasnio je da je to vjenčanje potpuno zakonito i doktrinarno u redu. Paula Podest Ruiz i Carlos Ciuffardi Elorriaga, stjuardesa su i stjuard, koji su se upoznali u zrakoplovu. Crkveno se nisu vjenčali jer je njihova crkva prije vjenčanja uništena u potresu koji je te godine pogodio Čile. Vjenčanje nije bila Papina ideja, nego ideja mladenaca, ali Papa je bio sretan što je to mogao učiniti, rekao je Burke u izjavi novinarima“.¹¹⁷ Pozitivno je što je Sveti Otac ovdje uvažio želju dvoje mladenaca i omogućio im sklapanje braka. Potvrdili su ljubav koju su već živjeli. No, ono što se je određenom broju vjernika pokazalo problematično je to što su mladenci bili civilno vjenčani. Tako su se proširili negativni komentari na taj spontani čin, koji su išli čak do propitivanja valjanosti slavlja sakramenta: „Obezvrjeđivanje sakramenta, bio je poklik kojim bi se ukratko mogao sažeti dobar dio kritičnih glasova u Hrvatskoj, kao i svijetu“.¹¹⁸ Papa sigurno nije imao namjeru omalovažavati sakrament braka. Dapače, on je želio ovim činom ukazati na sve veće nevaljalo sklapanje kršćanskih brakova jer nisu sklopljeni iz iskrene ljubavi, a trebalo bi „takve kritičare podsjetiti da je taj isti papa Franjo prije godinu i pol na pastoralnom kongresu Rimske biskupije dao jednu prilično snažnu izjavu, kako dobar dio crkvenih brakova nije valjano sklopljen jer parovi sakramentu ne prilaze uzimajući u potpunosti u obzir njegove zahtjeve“.¹¹⁹ No, nažalost vjernici preko medija nisu bili upoznati sa značenjem ove spontane poruke pape Franje. On je želio ukazati kako se brakovi sklapaju po zakonskim propisima, okićenim crkvama i s velikom proslavom bez želje da se odgovori njegovim stvarnim zahtjevima. A ovi mladenci se vjenčaju iznenada u avionu ali su svjesni zahtjeva braka. Sami čin je ispravan, ali je njegov odjek u javnosti bio negativan. Tome su pridonijeli i senzacionalistički izvještaji u medijima.

¹¹⁷ Laudato.hr, Papa vjenčao par u zrakoplovu na putu u Iguigue, na: <http://laudato.hr/Vijesti/Svijet/Papa-vjencao-par-u-zrakoplovu-na-putu-u-Iquique.aspx?feed=allNews/> (24. kolovoza 2019.).

¹¹⁸ Ivo Džeba, Vjenčanje u Papinom zrakoplovu: Obezvrjeđivanje sakramenta braka ili pak snažna poruka svijetu o njegovoj važnosti, na: <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/vjencanje-u-papinom-zrakoplovu-komentar-ivo-dzeba/> (6. srpnja 2019.).

¹¹⁹ Ivo Džeba, Vjenčanje u Papinom zrakoplovu: Obezvrjeđivanje sakramenta braka ili pak snažna poruka svijetu o njegovoj važnosti.

3. 2. Kulturalna kolonizacija

Nasuprot *kulturi susreta* u čovječanstvu koju smo prikazali u prvom poglavlju, pojavljuje se globalizam u svojem najgorem obliku. Taj oblik je opasan upravo zato što se pojavljuje pod krinkom napretka i jedinstva. No u toj vrsti globalizma ta dva pojma se razumijevaju potpuno drugačije negoli u *kulturi susreta*. Također i sredstva do ispunjenja tih ciljeva su potpuno različita.

Papa Franjo želi jedinstvo u različitosti, tj. da razne kulture i narodi budu sačuvani u svojoj posebnosti i identitetu. Njegova najveća briga je da sve kulture budu uništene pod lažnim uspostavljanjem jedinstva kroz stvaranja neke nove univerzalne kulture. Prema njemu „lokalne sukobe i nezainteresiranost za opće dobro globalna ekonomija koristi kako bi nametnula jedan jedini kulturni model. Takva kultura ujedinjuje svijet, ali dijeli ljude i nacije jer ‘sve globaliziranije društvo čini nas, doduše, bliskima, no ne i braćom’“.¹²⁰ U ovoj viziji, jedinstvo se poistovjećuje s onom kulturom koja je dominantnija, tj. koja uspije uništiti druge kulture. Napredak se temelji na agresiji i podčinjavanju slabijih te na besramnom iskorištavanju njihovih dobara, a „nadiranje ovog globalizma u pravilu jača identitet najjačih koji sami sebe štite, ali pokušavaju rastakati identitet najslabijih i najsiromašnijih regija, čineći ih ranjivijima i ovisnijima o drugima“.¹²¹ To rastakanje određene kulture se događa postupno i perfidno, pod izlikom modernog napretka. Kroz taj napredak pokušava se prikazati svu tradiciju i bogatstvo kulture kao uzrok sadašnjih problema. Zatim se kao jedino rješenje nudi odbacivanje te tradicije i stvaranje nove, koja neće imati nikakve povijesne veze sa starom. Istodobno se „promiče gubitak povijesne svijesti, što izaziva daljnje raspadanje (disgregaciju). Zapaža se prodiranje svojevrsnoga ‘dekonstrukcionizma’ u kulturu, u kojem čovjek u svojoj slobodi teži graditi sve iznova“.¹²² Jedan od prikrivenih načina uništavanja jedne kulture jest uzimanje određenih općeprihvaćenih vrednota i njihovo lažno tumačenje kako bi se nametnulo svoje vlastito viđenje tih vrednota. A to viđenje koje je lažno i odgovara određenoj interesnoj skupini se pokušava prikazati kao jedino ispravno tumačenje. Tu je vidljiva i jedna određena dekonstrukcija samih pojmova: „Što danas zapravo znače određeni izrazi kao što su demokracija, sloboda, pravednost ili jedinstvo? Njima se manipulira i iskrivljuje kako bi se koristili kao oruđa dominacije, kao prazne naslove koji

¹²⁰ Franjo, *Fratelli tutti – Svi braća*, br. 12.

¹²¹ *Isto*, br. 12.

¹²² *Isto*, br. 13

mogu poslužiti za opravdanje bilo kojeg djela“.¹²³

Papa Franjo upozorava na ovaj opasni globalizam i njegove posljedice po različite narode i njihove kulture. On ovaj proces koji je prisutan u svakom dijelu svijeta naziva pravim imenom, kulturnom kolonizacijom. Zapravo, „riječ je o novim oblicima kulturne kolonizacije. Ne zaboravimo da ‘narodi koji se otuđuju od svoje tradicije i, zbog manije oponašanja, nametnute sile, neoprostivoga nemara ili apatije, dopuštaju drugima da im otmu dušu, zajedno sa svojom duhovnom fizionomijom, gube moralnu dosljednost i, u konačnici vlastitu ideološku, ekonomsku i političku neovisnost’“.¹²⁴ Ono što je specifično za ovakvu vrstu kolonizacije je njezina agresivnost, kojom želi nametnuti svoje ideje koje su se pokazale nevjerodostojnima i opasnim. Ovdje dolazi do razlike između ove vrste globalizma i *kulture susreta*. A ta razlika je da u agresivnom globalizmu nema mjesta dijalogu, nego je on zamijenjen pritiscima i prisilama onoga koji je jači u bilo kojem pogledu. Na to se osvrnuo i sam Papa, kad je pitan da objasni izraz ‘ideološka kolonizacija’. Papa je „dao primjer iz 1995. god. kada je, kako reče, ministrici obrazovanja jednoga siromašnog područja rečeno da će imati zajam za izgradnju škola toliko dugo, dok će god škole rabiti knjige s ‘rodnom teorijom’. To je ideološka kolonizacija. Ona kolonizira ljude s idejom koja želi promijeniti mentalitet ili strukturu. Ta ideološka kolonizacija, dodao je, nije novost. Diktatori posljednjega stoljeća činili su isto. Oni su donijeli svoju vlastitu doktrinu. Mislim na Balillu (Mussolinijevsku mladež), mislim na Hitlerovsku mladež“.¹²⁵ Osim ekonomskih pritisaka razvijenije zemlje se služe i sredstvima masovnog komuniciranja. Preko njih dopiru do velikog broja osoba u kratkom vremenu. Ono što čine preko tih sredstava je stvaranje i promoviranje nove kulture, koja postaje mentalitet osoba koje nekritički upijaju sadržaje preko tih medija. To sve više postaje ozbiljan problem kojeg je svjestan i Sveti Otac, kako ističe u Enciklici: „To se često događa i na području sredstava društvenoga priopćavanja: budući da su ona najvećim dijelom u rukama centara sjevernog dijela svijeta, ne vode uvijek računa o prioritetima i problemima tih zemalja niti poštuju njihovu kulturnu fizionomiju“.¹²⁶

Proces kulturne kolonizacije nije nešto novo, cijela ljudska povijest je obilježena susretima između različitih kultura, koje su pokušavale uništiti jedna drugu. Najpoznatiji i najutjecajniji oblik kolonizacije se dogodio nakon velikih geografskih otkrića u 15. stoljeću. Europski osvajači su uništili autohtone kulture američkih starosjedilaca. U 20. stoljeću je

¹²³ *Isto*, br. 14.

¹²⁴ *Isto*, br. 14.

¹²⁵ Vigilare, Papa Franjo osudio rodnu teoriju po treći put: „Obitelj je pod napadom“, na: <https://vigilare.org/kultura-zivota/papa-franjo-osudio-rodnu-teoriju-po-treci-put-obitelj-je-pod-napadom/> (18. svibnja 2020.).

¹²⁶ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 62.

došlo do prijelaza iz kolonijalizma u neokolonijalizam, koji je ništa drugo nego njegov novi oblik koji je danas na djelu. „Hrvatska enciklopedija“ donosi definiciju: „Neokolonijalizam (neo + kolonijalizam), oblik gospodarske prevlasti industrijski razvijenih država nad nekadašnjim kolonijama, zavisnim teritorijima i drugim posjedima. Označava suvremeni oblik kolonijalizma. U širem smislu, neokolonijalizam se veže uz gospodarsku prevlast pojedinih moćnijih država ili njihovih kompanija nad gospodarski slabijim i siromašnijim državama“.¹²⁷ Kulturna kolonizacija sa svim svojim novim oblicima koje smo do sada naveli predstavlja ozbiljan izazov *kulturi susreta*. Ona niječe istinski susret, dijalog, solidarnost, međusobno poštivanje različitosti i posebnosti drugoga.

3. 3. Kultura odbacivanja

U prethodnom potpoglavlju vidjeli smo kolonizaciju kao proces koji zapravo susret s drugim pretvara u podčinjavanje i iskorištavanje drugoga. Susret je iskrivljen i zlorabljen radi vlastitih sebičnih interesa. No postoji i još veća opasnost. Ona se razlikuje od kulturalne kolonizacije u tome što uopće ne prihvaća susret i dijalog. Odbacuje komunikaciju i niječe dostojanstvo ljudske osobe na svim razinama. Papa Franjo tu opasnost naziva kulturom odbacivanja: „Same se ljude promatra kao potrošna dobra, koja se mogu koristiti i baciti. Stvorili smo ‘kulturu odbacivanja’ koja uzima sve više maha. Nije riječ jednostavno o pojavi izrabljivanja i tlačenja, već o nečem sasvim novom: isključivanje pogađa, u svome samom korijenu, pripadnost društvu u kojem se živi, jer oni koji su isključeni ne postaju samo građani drugog reda, niži sloj, ljudi na periferiji, obespravljeni, oni više nisu ni njegov dio. Isključeni nisu samo ‘izrabljeni’ oni su ‘otpadci’, ‘viškovi’“.¹²⁸

Više je dimenzija kroz koje se očituje ovaj mentalitet odbacivanja. Najgora je ona koja se odnosi na odbacivanje ljudske osobe, tj. njezina prava na život. Tu se najviše pokazuje sebičnost i neprihvatanje susreta s drugim. Najgori oblik tog mentaliteta se događa na početku ljudskoga života, kojega se uništava pobačajem, i zatim pri kraju ljudskog života, u staračkoj dobi, kojega se uništava eutanazijom. Franjo u *Evangelii gaudium* spominje kulturu odbacivanja koja dovodi do odbacivanja djece i pobačajem: „Pogađa me toliko niska stopa nataliteta ovdje u Italiji: tako se gubi veza s budućnošću. Jednako tako kultura odbacivanja dovodi do skrivene eutanazije starih koje se napušta umjesto da ih se smatra

¹²⁷ Enciklopedija, „Neokolonijalizam“, na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43384> (18. svibnja 2020.).

¹²⁸ Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 53.

našim sjećanjem, vezom s našom prošlošću i izvorom mudrosti za sadašnjost“.¹²⁹ Ova dva čina predstavljaju najradikalniji izraz odbacivačkog mentaliteta, u kojem se smrt drugoga predstavlja kao jedina alternativa. Druga osoba se ne promatra kao prilika za rast, obogaćivanje i iskazivanje solidarnosti. Ovo isključivanje drugoga se odvija i na ekonomskom planu, tako da nisu pošteđene ni mlade i radno sposobne ljudske osobe. Papa izjavljuje: „Pogodila me spoznaja da u razvijenim zemljama milijuni mladih ispod 25 godina nemaju posao. Nazvao sam ih mladi ‘ni-ni’ jer niti studiraju niti rade: ne studiraju jer za to nemaju mogućnosti, ne rade jer nemaju zaposlenja“.¹³⁰ Ovaj oblik isključivanja kod mladih osoba izaziva ogorčenost i ogromne frustracije. Ekonomski sustav jednostavno ne zna što bi s njima jer mu nisu potrebni. S toga ih jednostavno ignorira, i isključuje iz društva. Vladajući ne žele s njima dijalog i susret.

Sam Papa priznaje da je u takvom ponašanju ograničen napredak *kulture susreta*: „Teško je izgraditi kulturu susreta, u kojoj se susrećemo kao ljudi istog digniteta, unutar kulture odbacivanja u kojoj se stariji, nezaposleni, invalidi i nerođeni smatraju suvišnima, onima koji opterećuju naše blagostanje“.¹³¹ Ovo blagostanje nekolicine se pokazuje kao ideal radi kojega se sve ostalo može odbaciti. Princip izobilja se pokušava izgraditi na štetu drugih. Da bi manjina uživala u svemu napretek, većina mora oskudijevati. Tako i hrana postaje višak kojeg se jednostavno baca i „ta nas je kultura odbacivanja učinila neosjetljivima i prema rasipništvu i bacanju namirnica, što treba tim više osuditi, kada nažalost, u svim dijelovima svijeta mnoge osobe i obitelji trpe glad i pothranjenost“.¹³² U konačnici i cijeli stvoreni svijet postaje nešto što se može iskoristiti i poslije jednostavno odbaciti kao višak. Zbog toga smo svjedoci ekološkim katastrofama svjetskih razmjera, čije posljedice prijete opstanku samog planeta Zemlje. Pokretač ovog procesa je ideologija konzumerizma, a „potrošačko društvo je održivo sve dok potrošači troše novac sve većom brzinom. Kapitalizam koji se može naći u ovoj fazi prolazi kroz akutnu krizu resursa jer se proces odvija prema principu: konzumiraj, konzumiraj ... baci. Čovječanstvo se guši otpadom“.¹³³

Cijeli postojeći društveni sustav sa svojim ideološkim postavkama je protivan *kulturi susreta*. Iza njega stoji moć koja se temelji na ekonomskoj moći nekolicine. Cijela industrijska proizvodnja više ne teži kvaliteti nego kvantiteti. Što većoj količini proizvoda za

¹²⁹ Andrea Tornielli, Giacomo Galeazzi, *Papa Franjo – Ova ekonomija ubija*, 172.

¹³⁰ *Isto*, 172.

¹³¹ Papa Franjo, *Odvažimo se sanjati*, 71.

¹³² Andrea Tornielli, Giacomo Galeazzi, *Papa Franjo – Ova ekonomija ubija*, 117.

¹³³ Alexandru Taşnadi – Iustin Emanuel Alexandru – Gheorghe Ustinescu – Petru Ciprian Bradu, Consumerism and exclusion in a throw-away culture, u: *Theoretical and Applied Economic*, XXV (2018.), 3, 101–112, ovdje 106.

jednokratnu upotrebu, kako bi potrošači opet u što kraćem roku kupili što veći broj proizvoda, koje će zatim u što kraćem vremenu odbaciti. Stvorila se jedna spirala uništenja, koja se očituje u tome da se od prirodnih ograničenih resursa ne stvaraju dugotrajni i korisni proizvodi, nego se gomila otpad. Paradoks je u tome da se prirodna bogatstva pretvaraju u neprirodni otpad. Jedini način u očuvanju kako čovjeka i stvorenog svijeta je u promjeni mentaliteta odbacivanja i individualizma u mentalitet susreta i solidarnosti.

ZAKLJUČAK

Papa Franjo promiče i predlaže *kulturu susreta* kao način uspostave sveopćeg bratstva među ljudima. Ova kultura je plod njegove vjere u Boga kao stvoritelja čovjeka i svijeta. Za njega su svi ljudi braća jer imaju istog Oca koji ih je stvorio iz ljubavi. U tom smislu on vidi uzrok svih današnjih podjela i problema u čovjekovu početnom odvajanju od Boga prvim grijehom. U kontekstu povijesti spasenja on razumije različite kulture i različite narode kao povijesni razvoj čovjeka poslije toga odvajanja od Boga. Različite religije su za njega različiti pokušaji čovjeka da ponovno uspostavi zajedništvo s Bogom. Iz toga načina na koji se uspostavljalo i održavalo zajedništvo s Bogom određivala se cijela kultura. U tom razmišljanju Sveti Otac razumijeva da je sve ono što u tim religijama i kulturama vodi uspostavi zajedništva s Bogom i s ljudima međusobno plod Božjeg djelovanja, koji je na taj način usmjeravao čovjeka prema svome izvornom planu. Taj izvorni plan je potpuno zajedništvo Boga i čovjeka. No ono što je loše u tim religijama i kulturama je plod čovjekova krivog shvaćanja Božje volje i Boga samoga. Papa se ograđuje od teološkog relativizma jer za njega je Isus Krist Bog, koji je postao čovjekom da bi objavio svim ljudima pravu Božju volju, Boga samoga i uspostavio potpuno zajedništvo; kako između Boga i čovjeka, tako između čovjeka i čovjeka međusobno. Papa smatra da su različite kulture i narodi u tome smislu pravo bogatstvo, i ono što je loše u njima treba ispraviti u skladu s Božjim naumom. Očigledno je da Sveti Otac ne želi neki vjerski sinkretizam u kojem bi došlo do nekog stapanja različitih religija u jednu. Niti želi samo jednu religiju koja bi nasilno istisnula druge. On želi da svi vjernici imaju slobodu u biranju i ispovijedanju svoje vjere. Minimum koji on predlaže je da sve religije polaze od nepovredivog dostojanstva svake ljudske osobe kao Božjeg stvorenja, tj. da se svi promatraju kao braća i sestre. Da se međusobno poštuju, susreću i dijalogiziraju. Sve što bi u kulturama i religijama bilo protivno tom temeljnom dostojanstvu ljudske osobe trebalo bi ispraviti. Također, Papa i u pogledu ekonomije prvenstveno daje ljudskoj osobi, a ne profitu. Ekonomija prema njemu mora biti u službi čovjeka, a ne u službi profita. Ona bi trebala omogućiti iskorjenjivanje siromaštva, gladi, nejednakosti i izgradnju općega dobra. To zahtijeva gospodarstvo koje se brine za čovjeka i njegove potrebe. Zato ono ne može biti prepušteno slučaju, tj. nekontroliranoj slobodi pojedinaca. Tu kao uzor papa Franjo ima socijalni nauk Crkve. Kako na razini međunarodnih institucija tako i na razini globalne ekonomije, Papa predlaže jednakost u odlučivanju, bez da manjina isključuje većinu. U konačnici on ima u vidu sveopće bratstvo koje bi se temeljilo na međunarodnom autoritetu, u kojem bi bili zastupljeni svi narodi sa svojim kulturama i

religijama, na način da bi svi zadržali svoje razlike. To je za njega jedinstvo u različitosti. Papa Franjo se u svojoj viziji pokazuje kao prorok koji odlično razumije povijesnu epohu u kojoj se trenutno nalazi čovječanstvo. Kao Rimski biskup on istu potrebu jedinstva u različitosti vidi i u samoj Crkvi. Život Crkve promatra u kontekstu društva općenito, jer su i članovi Crkve dio toga društva. Zato nastoji i reformirati strukture Crkve. Tom reformom stvara misijsku Crkvu koja je istovremeno otvorena svijetu ali i svim svojim članovima unutar same sebe. I u njoj samoj Papa želi susret periferija i središta, klerika i laika. I unutar Crkve se težište stavlja na promjenu mentaliteta zatvorenosti i klerikalizma prema mentalitetu dijaloga i susreta.

Reforma društva i Crkve, kako je shvaća Franjo, obuhvaća i svijet medija. Unatoč ogromnom razvoju tehnologije na području komuniciranja, istinska komunikacija i dalje nije u potpunosti ostvarena. Jedan od ključnih razloga toga neuspjeha je pogrešno poimanje izvora komunikacije. Danas utjecaj sekularizacije ostavlja traga i na tom području. Korijen problema je u tome što se čovjeka odvaja od njegova Stvoritelja. Iz istoga razloga tehnologija popunjava mjesto koje pripada Bogu. Odvojen od Boga čovjek u svijetu gubi svoj antropološki identitet. Na taj način i svoje mjesto u svijetu. To se osjeća i u komunikaciji. Ona gubi svoj antropološki temelj. Stvara se mišljenje da nju stvara tehnologija, a ne čovjek. No, Papa inzistira da je osoba istinski stvaratelj komunikacije. Bez nje ona nema smisla. Za njega je čovjek taj koji stvara i tehnologiju za komunikaciju. Tehnologija služi da prenosi komuniciranje.

Papa Franjo je svjestan kulture odbacivanja koja se širi medijskim prostorom. Zato on toj kulturi „suprotstavlja“ *kulturu susreta*. Ona kao uzor ima čovjekova Stvoritelja tj. odnos među osobama Presvetog Trojstva. U toj kulturi je isključeno odbacivanje, samoizolacija, sebičnost, podjele, nasilje i nepriznavanje istine kroz relativizam. Pa čak je i tolerancija neprihvatljiva jer među osobama Presvetog Trojstva nema tolerancije različitosti, nego prihvaćanje upravo zbog različitosti. Ljubav, nježnost, milosrđe i opraštanje vode Papinu *kulturu susreta*. On želi da se među osobama u virtualnom svijetu ostvari bliskost u ljubavi između osoba. Za to naglašava slušanje kao sposobnost srca da se ostvari intimna povezanost. Također inzistira na odbacivanju laži i širenju istine da bi se navijestio mir. Tim pojmovima daje dublji kršćanski smisao. Svojim nastupima ostvaruje veliki utjecaj u medijima. Također koristi medije da bi svoju poruku poslao svima koji su prisutni u virtualnom svijetu, prvenstveno kršćanima. No, ne uspijeva ostvariti utjecaj na vlasnike medija i na one koji se njima koriste u kreiranju vijesti. Mediji se i dalje vode logikom tržišta, raznih lobija i centara moći koji imaju svoje interese. Također u svojim javnim nastupima ostvaruje dvojak učinak.

Uspijeva u unaprijed formuliranim službenim obraćanjima preko medija stvoriti istinsku komunikaciju ostvarujući autentični susret. No njegove spontane geste i pretpostavljanje konteksta ostavljaju prostora za manipulaciju od strane korisnika medija. Očito je da ga mediji nastoje prikazati kao još jednog popularnog „celebritija“ koji je prekinuo s tradicijom Crkve. Stvaraju od njega nekog revolucionara koji će promijeniti nauk i običaje Katoličke crkve. Međutim, Papa je toga svjestan i za sada se uspješno nosi s tim izazovima. I na kraju se taj njegov izlazak u medije, u kojima doživljava neugodnosti, kritike i pogreške, najbolje može razumjeti kroz njegovu želju za misijskom Crkvom, koja se uprljala blatom jer je izašla na periferije. U ovom slučaju periferija je svijet medija. Papa Franjo je svjestan svih izazova i kritika koje doživljava, ali misijski navještaj Evanđelja onima kojima je namijenjeno spasenje ima za njega apsolutni prioritet.

Sveti Otac sveopće ljudsko bratstvo ne smatra utopijom i nedostižnim idealom. To je vidljivo iz njegovih konkretnih postupaka koje poduzima u tom smjeru. Jedan od najkonkretnijih je potpisani dokument o ljudskom bratstvu i ustanovljivanje svjetskog dana ljudskog bratstva koji se obilježava na svjetskoj razini. Za razliku od svih dosadašnjih ideologija, kao što su fašizam, komunizam i sadašnji kapitalizam, Papina *kultura susreta* ima najveću mogućnost ujedinjenja čovječanstva. Temeljni razlog za uspjeh je u tome što ona za razliku od ideologija u potpunosti poštuje dostojanstvo svake ljudske osobe. Također priznaje i poštuje različitost kultura i naroda koji iz njih proizlaze te ih smatra neophodnima u razvoju čovjeka. Osim toga zahtijeva brigu za stvoreni svijet na način da se poštuje njegova ograničenost i bioraznolikost, za razliku od kapitalizma koji uništava okoliš pretjeranom eksploatacijom. Ostaje nam za vidjeti koliko će se nastojanja pape Franje ostvariti u budućnosti. No, prema sadašnjem napretku koji je ostvaren u samo nekoliko godina pontifikata postoje velika očekivanja. Ono što je najvažnije je to da je Sveti Otac nastavio na temelju svojih prethodnika, usmjeravati Crkvu a samim time i cijeli svijet, prema putu jedinstva.

BIBLIOGRAFIJA

A) Izvori:

- KAŠTELAN, Jure – DUDA, Bonaventura – TABAK, Josip – FUČAK, Jerko (ur.), *Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. studenog 1964.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei verbum. Dogmatska konstitucija o objavi* (18. studenog 1965.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. prosinca 1965.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. studenog 1964.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Inter mirifica. Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja* (25. studenog 1964.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (7. prosinca 1965.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (28. listopada 1965.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. prosinca 1965.), u: *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.*
- IVAN XXIII., *Mater et magistra – Majka i učiteljica. Enciklika časnoj braći patrijarsima, primasima, nadbiskupima, biskupima i drugim mjesnim ordinarijima u miru i zajednici s Apostolskom Stolicom kao i svemu svećenstvu i vjernicima katoličkog svijeta o suvremenom razvoju socijalnog pitanja koji valja uskladiti s kršćanskim načelima* (15. svibnja 1961.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.
- IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis– Socijalna skrb. Enciklika vrhovnog svećenika biskupima, svećenicima, redovničkim obiteljima, sinovima i kćerima Crkve i svim ljudima dobre volje o dvadesetoj obljetnici enciklike Populorum progressio* (30. prosinca 1987.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.
- BENEDIKT XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav. Enciklika biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernim laicima o kršćanskoj ljubavi* (25. prosinca 2005.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.

BENEDIKT XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni. Enciklika vrhovnog svećenika biskupima, prezbiterima i đakonima, zavjetovanim osobama i svim vjernicima laicima o kršćanskoj nadi* (30. studenog 2007.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

FRANJO, *Lumen fidei – Svjetlo vjere. Enciklika vrhovnog svećenika biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o vjeri* (5. srpnja 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

FRANJO, *Laudato si' – Hvaljen budi. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24. svibnja 2015.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

FRANJO, *Fratelli tutti – Svi braća. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu* (3. listopada 2020.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021.

FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. studenog 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supruzima i svim vjernim laicima o ljubavi u obitelji* (19. ožujka 2016.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017.

FRANJO, *Christus vivit – Krist živi. Posinodska apostolska pobudnica svetog oca Franje mladima i cijelom Božjem narodu* (25. ožujka 2019.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

FRANJO, *Misericordia et misera – Milosrđe s bijedom. Apostolsko pismo na zaključenju izvanrednoga jubileja milosrđa* (20. studenog 2016.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017.

FRANJO, *Komunikacija u službi istinske kulture susreta. Poruka za 48. svjetski dan sredstava društvene komunikacije* (24. siječnja 2014.), na: <https://ika.hkm.hr/novosti/komunikacija-u-sluzbi-istinske-kulture-susreta-2/> (4. srpnja 2021.).

FRANJO, *Komunikacija i milosrđe: plodni susret. Poruka za 50. svjetski dan sredstava društvene komunikacije* (24. siječnja 2016.), na: <https://ika.hkm.hr/novosti/komunikacija-i-milosrde-plodni-susret/> (4. srpnja 2021.).

FRANJO, *Ne boj se jer ja sam s tobom (Iz 43, 5). Priopćavanje nade i povjerenja u našem dobu. Poruka za 51. svjetski dan sredstava društvene komunikacije*, na: <https://ika.hkm.hr/novosti/ne-boj-se-jer-ja-sam-s-tobom-iz-43-5-priopcivanje-nade-i-povjerenja-u-nasem-dobu/> (5. srpnja 2021.).

FRANJO, *„Istina će vas osloboditi“ (Iv 8, 32). Fake news i novinarstvo mira. Poruka za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije* (24. siječnja 2018.), na:

<https://ika.hkm.hr/novosti/istina-ce-vas-osloboditi-iv-8-32-fake-news-i-novinarstvo-mira-2/>
(4. srpnja 2021.).

PAPINSKO VIJEĆE IUSTITIA ET PAX, *Kompendij socijalnog nauka Crkve* (2. travnja 2004.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.

PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENOG PRIOPĆAVANJA, *Communio et progressio – zajedništvo i napredak. Pastoralni naputak izrađen nalogom Drugog vatikanskog sabora radi primjene Dekreta o sredstvima društvenog priopćavanja istoga sabora* (23. svibnja 1971.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke crkve proglašen vlašću Ivana Pavla II.* (11. listopada 1992.), Glas Koncila, Zagreb, 1994.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Crkva i mediji. Pastoralne smjernice*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.

B) Knjige:

BERGOGLIO, Jorge Mario – SKORKA, Abraham – FIGUREOA, Marcelo, *Razum i vjera, dostojanstvo, molitva, solidarnost*, Verbum, Split, 2014.

BERGOGLIO, Jorge Mario / Papa Franjo, *Samo nas ljubav spasiti može*, Verbum, Split, 2015.

FRANJO, papa, *Bog je mlad*, Verbum, Split, 2018.

FRANJO, papa, *Odvažimo se sanjati*, Vbz, Zagreb, 2020.

FRANJO, papa, *Papa Franjo odgovara*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

FRANJO, papa, *Zemlja, dom, posao*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.

GINO, De Vecchis, *Gps nejednakosti – Svijet očima pape Franje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020.

KASPER, Walter, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

ROBERTO, Rusconi, *Upravljanje Crkvom – Pet izazova za papu Franju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

STRUJIĆ, Jure, *Evangelizacijsko poslanje Crkve i novi oblici komunikacije*, Katolički bogoslovni fakultet Split, Split, 2015.

TORNIELLI, Andrea – GALEZZI, Giacomo, *Papa Franjo – Ova ekonomija ubija*, Verbum, Split, 2015.

TORNIELLI, Andrea, *Papa Franjo*, Verbum, Split, 2013.

C) Članci:

- ANSORGE, Dirk, Božja nježnost u svim stvorenjima: temeljna misao enciklike pape Franje Laudato si', u: *Crkva u svijetu*, 54 (2019.) 3, 383–396.
- BALOBAN, Josip, Mentalni sklop pastoralnih djelatnika i pontifikat pape Franje, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 1, 33–58.
- BIŽACA, Nikola, Jedna nesumnjivo korisna utopija, u: *Crkva u svijetu*, 55 (2020.) 1, 3–8.
- BODROŽIĆ, Ivan, Kršćanska vjera i helenistička kultura: između susreta i sraza, blagoslova i izazova, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.), 3, 607–628.
- BRADU, Petru Ciprian, Consumerism and exclusion in a throw-away culture, u: *Theoretical and Applied Economic*, XXV (2018.) 3, 101–112.
- BREBRIĆ, Stjepan, Globalizacija migracije i profetizam pape Franje, u: *Nova prisutnost*, 17 (2019.) 1, 93–110.
- BREBRIĆ, Stjepan, Proročka dimenzija pontifikata pape Franje – ad extra, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 3, 675–699.
- DIANICH, Severino, Učiteljstvo pape Franje – nove perspektive, u: *Riječki teološki časopis*, 48 (2016.) 2, 329–350.
- GLAVINIĆ, Ivan, Odnos Crkve i medija u svjetlu „kulture nadahnute evanđeljem“, u: *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 4, 639–653.
- MACARAAN, Willard, Enrique, R., Pope Francis and his call for a new economic model: The anthropological criterion, u: *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 20 (2021.) 58, 66–80.
- MATULIĆ, Tonči, Je li papa Franjo katolik?, u: *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, XIX (2021.) 2, 255–285.
- TSNADI, Alexandru – ALEXANDRY, Iustin Emanuel – USTINESCU, Gheorghe – VALKOVIĆ, Jerko, Papa Franjo i novi oblici komunikacije u naviještanju radosti evanđelja, u: *Riječki teološki časopis*, 45 (2015.) 1, 19–42.

D) Web mjesta:

- ANDRIJANIĆ, Goran, Papa Franjo je neugodno iznenađen, mediji su mu izvadili riječi iz konteksta, na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-franjo-je-neugodno-iznenaden-mediji-su-mu-izvadili-rijeci-iz-konteksta/> (5. srpnja 2021).

BITNO.NET, Papa Franjo osoba godine u izboru magazina TIME!, na: <https://www.bitno.net/vijesti/papa-franjo-osoba-godine-u-izboru-magazina-time/> (2. srpnja 2021.).

CBS NEWS, Pope Francis takes a jab at America's policy in Afghanistan, na: <https://www.cbsnews.com/news/pope-francis-news-us-afghanistan-policy-health-after-surgery/> (2. rujna 2021.).

DŽEBA, Ivo, Vjenčanje u Papinom zrakoplovu: Obezvrjeđivanje sakramenta braka ili pak snažna poruka svijetu o njegovoj važnosti?, na: <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/vjencanje-u-papinom-zrakoplovu-komentar-ivo-dzeba/> (6. srpnja 2021.).

FRANJO, papa – Al-TAYYEB, Al-Azhara Ahmad, Deklaracija o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot (4. veljače 2019.), na: <https://ika.hkm.hr/dokumenti/deklaracija-o-ljudskom-bratstvu-za-svjetski-mir-i-zajednicki-suzivot/> (27. travnja 2021.).

HINA, Papa šokirao sve prisutne – kleknuo i poljubio stopala vođama Južnog Sudana, na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/papa-sokirao-sve-prisutne-kleknuo-i-poljubio-stopala-vo-ama-juznog-sudana-1312732> (5. srpnja 2021.).

IKA/BITNO.NET, Prije šest godina Papa je otvorio račun na Twitteru, pročitajte što je poručio u prvom 'tweetu', na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/prije-sest-godina-papa-je-otvorio-racun-na-twitteru-procitajte-sto-je-porucio-u-prvom-tweetu/> (1. srpnja 2021.).

KRVAVICA, Tino, Milijun i pol ljudi prati papu Franju, na: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-na-instagramu/> (1. srpnja 2021.).

LAUDATO.HR, Papa vjenčao par u zrakoplovu na putu u Iguigie, na: <http://laudato.hr/Vijesti/Svijet/Papa-vjencao-par-u-zrakoplovu-na-putu-u-Iguigie.aspx?feed=allNews/> (24. kolovoza 2021.).

LAUDATO/RADIO VATIKAN, Papa Franjo nagrađen za komunikatora godine, na: <http://www.laudato.hr/Novosti/Vatikan/Papa-Franjo-nagrađen-za-komunikatora-godine.aspx> (1. srpnja 2021.).

NEDJELJA, Prvi međunarodni dan bratstva, na: <https://www.nedjelja.ba/hr/vijesti/svijet/prvi-medunarodni-dan-ljudskog-bratstva/19293> (28. travnja 2021.).

POSLOVNI.HR, Talijanska novinarka tvrdi da ju je Papa nazvao telefonom, na: <https://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/talijanska-novinarka-tvr-di-da-ju-je-papa-nazvao-telefonom-234151/> (2. srpnja 2021.).

ŠUBIĆ, Anđelko, Papa Franjo nije sam, na: <https://www.dw.com/hr/papa-franjo-nije-sam/a-16855890> (6. srpnja 2021.).

THE GUARDIAN, „Pope Francis“, na: <https://www.theguardian.com/world/pope-francis> (23. kolovoza 2021.).

TPORTAL, „Papa Franjo“, na: <https://www.tportal.hr/tag/papa-franjo> (5. srpnja 2021.).

VATICAN NEWS, „Papa Franjo“, na: <https://www.vaticannews.va/hr/papa.html> (5. srpnja 2021.).

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI RADA

kojom ja, Jure Paponja, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra teologije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

SUMMARY

To the surprise of many, on March 13, 2013 the Cardinal College elected Jose Maria Bergoglio as the 266th successor of st. Peter and the first Pope from Latin America. He comes from the multicultural society of Argentina, marked by radical economic inequalities and the exclusion of the poor from social influence. Within the Church, too, the Pope had experienced, distancing of her leadership from those who are on the margins of society. This experience has marked his pastoral work and shaped his understanding of the society and the Church. Corruption, inequality, consumerism, exclusion of the poor and helpless, rejection and exploitation of others, environmental degradation and religious violence the Pope sees as signs of the times and thereby reveals his prophetic ministry. He does not hesitate to denounce the same occurrences within the Church.

The way to overcome these obstacles the Pope sees in the fact that all human beings are brothers and sisters because God is our Father. The inviolable dignity of every human person arises from that fact. God is also the Creator of all reality which He restored in Jesus Christ. Francis sees humanity as a single whole with cultural diversities which, for him, are not an obstacle to the unity of the humankind but a real treasure. Presented in this paper, and in accordance with his previous actions, is the culture of encounter which the Pope offers as a solution to the above mentioned obstacles along with pertaining challenges of this culture and ways of its implementation in the Church community and the most important dimensions of the whole humanity.

In implementing the culture of encounter the Holy Father starts from the assumption that the Church community and the international institutions need to be reformed. This reformation should enable the institutions to be primarily shaped by the mentality of service rather than government. Instead of being centers of power and privileges for political and religious elites they should become centers of help and encounter for all humanity. Pope Francis does not insist on quick and visible results arising from rapid and authoritative decisions which could in the long term become causes of intolerance and conflict and finds it more important to start the process of reform that would, in the long run and in the next generations, result in the mentality of universal brotherhood.

Key words: Pope Francis, culture of encounter, culture of rejection, culture of exclusion, cultural colonization, human person, capitalism, Social doctrine of the Church, God's people, pluralism of religions, ideology, consumerism, media, open Church.